

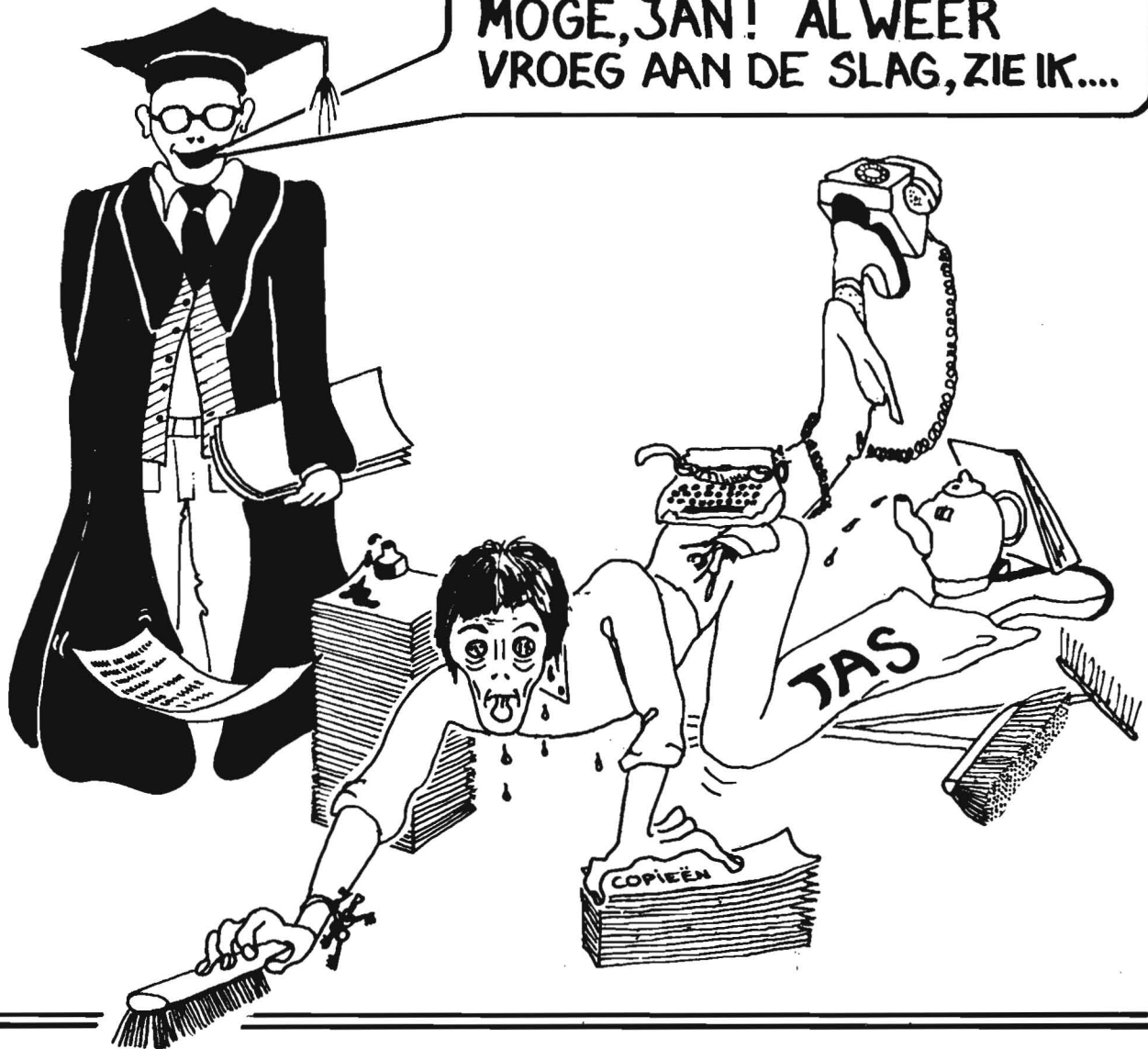
rostra

februari

1976

nr 43

MÒGE, JAN! AL WEER
VROEG AAN DE SLAG, ZIE IK...

rostra

blad van de
economische
faculteit

jaargang '75-'76

redactie

Pieter Beemsterboer
Paul van Hal
Erik Kloosterhuis
J.G. Lambooy
Bram Pietjouw
Jos Smit
Adri Stam
Hein vrolijk

adres

Jodenbreestraat 23
Kamer 1324
tel. 5254017
SEF, tel. 5254120

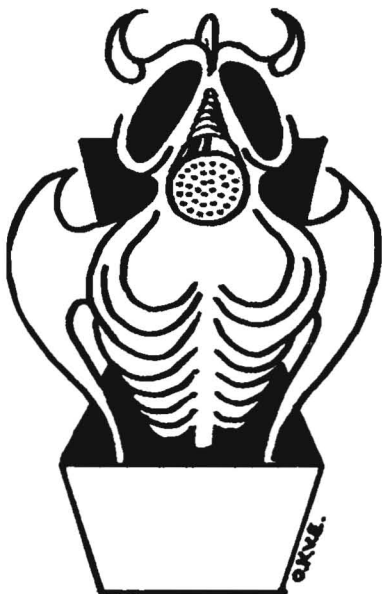
postadres

Jodenbreestraat 23
Kamer 2167
Amsterdam

illustrator

Onno Kraft van Ermel

Adreswijzigingen moeten
gestuurd worden naar
Studentenadministratie

**bedrijfskunde:
een Zijperd!**

zie pg.13

ROSTRA voert de spanning op: het lang verwachte artikel van drs de Klerk en drs Thio over de arbeidsinkomensquote zal nu waarschijnlijk in het maartnummer verschijnen. Wel vindt U in deze ROSTRA het artikel over Indonesië.

De discussie tussen van den Doel en Stuurman dreigde uit de hand te lopen. De redactie had niet voorzien dat het koppel Doel-Stuurman elkaar in de wielen zou rijden. Van den Doel wilde niet meer tegelijk met een "op de man spelende politicoloog" in ROSTRA discussiëren.

De redactie echter preferereert gelijktijdige plaatsing van woord en wederwoord. Het dilemma werd opgelost doordat Stuurman er geen bezwaar tegen had pas in het maartnummer teschrijven. Zijn plaats wordt ingenomen door de "ter zake kundige economiestudent" Conijn.

ROSTRA attendeert bedrijfseconomen op het artikel over "bedrijfskunde" op pg.13: opgelet dus, "let op uw saeck". Het maandelijks conflict vindt U op pg.16: het schisma in de sociologie.

Een pluriforme berichtgeving in ROSTRA blijkt uit een overzicht van de overige artikelen over de TAS, dr.Thoben, de propedeuse, het kandidaats, Suriname, Prof.Brüll, het forum "vrouw,gezin en economie, en de brievenrubriek.

In het komende nummer zal o.a. een artikel over de pharmaceutische industrie verschijnen. De redactie verwacht weer een actieve inbreng vanuit de faculteit.

inhoud

TAS - AKTIE	pag. 3
INTERVIEW MET THOBEN	pag. 4
KANDIDAATSTUDENTEN IN DE MANGEL	pag. 5
DISCUSSIE: POLITIEKE ECONOMIE EN DE STAAT	pag. 6
PARETO EN HET TROJAANSE PAARD	pag. 8
PROPEDEUSE	pag. 9
INDONESIË: TIEN JAAR GENERAALSBEWIND	pag. 10
WIE VOLGT?	pag. 12
BEDRIJFSKUNDE?	pag. 13
ECONOMISCH ONDERWIJS IN SURINAME	pag. 14
"NIET MINDER, MAAR WEL ANDERS"	pag. 15
ECONOMISCHE SOCIOLOGIE	pag. 16
ROND/UIT DE RAAD	pag. 17
ORATIE PROF. BRÜLL	pag. 17
KORROSTRAPONDENTIE	pag. 18

Herdenking van de Februari-staking,
wo. 25 febr. 17.00u.

35 jaar

Dit jaar is het 35 jaar geleden dat de februaristaking in Amsterdam uitbrak. Ieder jaar wordt hiervoor een herdenkingsdefilé langs de dokwerker georganiseerd. Ook dit jaar vindt deze herdenking, tegen fascisme en rascisme, plaats.

Al eerder is in ROSTRA 36 van febr. '75 aandacht besteed aan studenten en arbeidersverzet in de Tweede Wereldoorlog. Ook kan verwezen worden naar ROSTRA nr.38, waar op de specifieke situatie aan de universiteiten en onze faculteit werd ingegaan.

Een uitgebreide oproep zal na het ter perse gaan van ROSTRA verschijnen. Vorig jaar werd o.a. opgeroepen door Prof.Boukema,drs.Koopman en Prof.Pais. Van studenten-zijde roepen o.a. op: Wiens van Asselt, Ferd Crone, Rob Kerstens en Wim Schoutendorp (kandidaatsassistent). En niet te vergeten de ROSTRA-redactie.

TAS WIL VERBETERING GEEN VERSLECHTERING

De afgelopen weken circuleert een petitie onder het technisch en administratief personeel van de faculteit. Deze petitie is opgesteld door het TAS-initiatiefcomitee (TIK) aan de Universiteit van Amsterdam. In een begeleidend manifest wordt uiteengezet dat de TAS-geleding dringend een aantal verbeteringen in de werksituatie en het inkomen nodig heeft. Twee expliciete eisen zijn: - "f 350,- ineens als voorschot op bijv. een dertiende maand salaris" en - "optrekken van salarissen voor laagstbetaalden: "ontvolken" van salarisgroepen I, II, III en IV".

VERBETERINGEN

Al vorig jaar om deze tijd heeft in ROSTRA (nr. 38) een artikel gestaan over een soortgelijke actie van de TAS. Gewezen werd toen op de lage inkomens in de salarisgroepen I t/m IV en de extreem lange overwerkuren van vooral het personeel bij de portiersdienst en de reproductiekamer. Als illustratie werd voorts een functiebeschrijving weergegeven, waaruit het TAS-lid als een soort duizendpoot te voorschijn kwam. Toen wij bij de portiers informeerden of er inmiddels al iets veranderd was, bleek op twee punten een verbetering ingevoerd te zijn:

1. de reguliere overwerkdiensten (ca. 25 à 30 uur per maand!) worden bij ziekte als een deel van het salaris beschouwd, zodat een terugval van bijna de helft van de verdiensten niet langer meer kan voorkomen;
2. de reguliere overwerkverdiensten worden in de vakantietijd, als het Maupoleum 's avonds gesloten is, gehandhaafd in het salaris.

MANIFEST

Het TAS-initiatiefcomitee wijst in haar manifest op dreigende bezuinigingen van staatssecretaris Klein op de salarislust van de Universiteit van Amsterdam ten bedrage van 2% per jaar. Tezelfdertijd echter stijgen de kosten van levensonderhoud met zo'n 10 à 11% per jaar. Het comitee wijst erop dat een ernstige aantasting van de koopkracht zal optreden, als deze stijgingen niet

worden gecompenseerd in de salarissen. De overheid echter denkt door bezuinigingen de recessie te lijf te kunnen gaan, terwijl onderbesteding juist de crisis zal verscherpen. Het TIK wil vergroting van de koopkracht en daarom: "kompensatie van de prijsstijgingen in de salarissen, handhaving van de jaarlijkse trenduitkering en eenzelfde uitkering ineens, zoals al zolang in het particuliere bedrijf in de vorm van een dertiende maand, een winstuitkering; een tantième of een kerstgratificatie wordt betaald".

wordt herhaald dat de laagstbetaalden de mogelijkheid krijgen door te stromen naar hogere schalen: "een goed basis-salaris dient voldoende te zijn om goed rond te komen. Het is ontoelaatbaar dat overwerk in veel gevallen dient om het salaris op een redelijk peil te brengen. Wij eisen een actief, doorzichtig en openbaar bevorderingsbeleid. Niet alleen kennis en diploma's

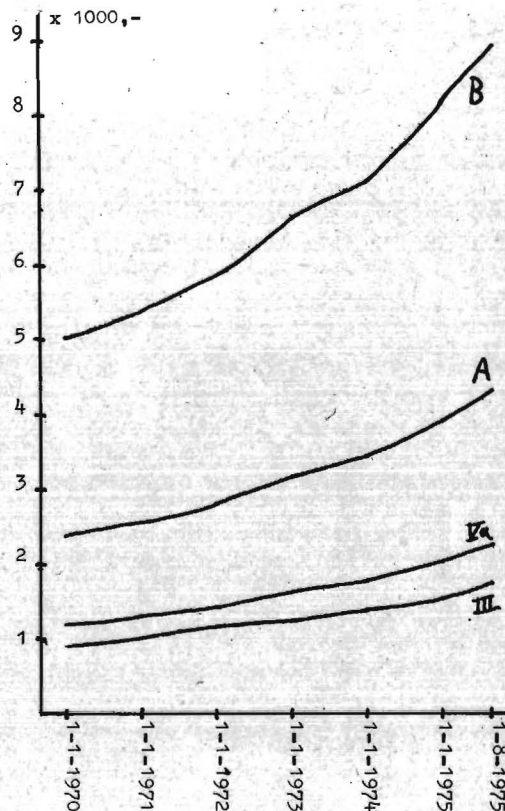
PER:	BRUTO MAANDSALARISSEN			
	III	Va	A	B
1-1-'70	913	1208	2401	5051
1-1-'71	1001	1312	2577	5384
1-1-'72	1155	1423	2797	5846
1-1-'73	1230	1619	3183	6652
1-1-'74*	1366	1784	3449	7094
1-1-'75*	1556	2028	3937	8168
1-8-'75	1732	2241	4307	8883

*excl. toeslag machtigingswet

Bron: afd. Salarisadministratie
Maagdenhuis.

Een tweede punt betreft de "ontvolking" van de salarisgroepen I t/m IV. In Leiden is daar al een begin mee gemaakt. In Delft gebeurt hetzelfde, al tracht staatssecretaris Klein hier besluiten van het CvB te schorsen. Het TIK eist in haar petitie dan ook dat de Minister van Binnenlandse Zaken (verantwoordelijk voor de ambtenarsalarissen) directies en gemeentebesturen (en dus ook Colleges van Besturen) niets meer in de weg legt om deze maatregelen te nemen. De eis

Een secretaresse werd onderbetaald.
Zij was dan ook veel te laag ingeschaald.
Ze klaagde haar mood,
haar chef werd erg rood.
Nu is haar salaris nog verder gedaald...

LEGENDE

III: salarisgroep III (voor 1-4-1971 IIbis). Hierin vallen bedienden, portiers e.d.
Va: salarisgroep Va. Hierin vallen analisten, secretaresses, laboratorietechnici (niet alle).
A: salaris van een medewerker 1e-klas op zijn maximum. Dit maximum wordt bereikt na 7 à 8 jaar docentschap.
B: salaris van een gewoon hoogleraar. (wordt gewijzigd, waarbij anciënniteit ingecalculeerd gaat worden)

mogen als criterium voor salarisinpassing en bevordering gelden, maar ook bijv. het uitstekend functioneren van iemand in zijn werksituatie zou gewaardeerd moeten worden".

Tenslotte gaat het manifest in op maatregelen tegen overbelasting. Het technisch personeel en de secretaresses moeten nog steeds werk verrichten "onder omstandigheden, die steeds krappere worden onder druk van een tekort aan mankracht, met een toenemende overbelasting. Daar waar formatieplaatsen worden ingeleverd, blijkt dat het juist veelal TAS-plaatsen zijn, zodat dezelfde hoeveelheid werk door minder TASSers gedaan moet worden". Het comité eist meer plaatsen voor de TAS.

KRITIEK

Lydia v.d. Ark, vertegenwoordigster van de TAS in de Faculteitsraad en secretaresse bij het ISMOG, onderschrijft de bovenstaande verlangens. Zij voegt er nog aan toe dat de TAS veel slechtere regelingen t.a.v. vakantie en werktijden heeft dan het wetenschappelijk personeel. Verder is de typecapaciteit slecht georganiseerd. Er zou een roulatiesysteem moeten komen. Een ander beoerdelingssysteem is voorts nodig, bijv. na 1 à 2 jaar herziening op grond van toegenomen ervaring in de vorm van extra periodieken of een hogere inschaling. Lydia vindt dat de portiers, het technisch personeel, de onderhoudsmensen enz.

Lydia v.d. Ark.

die op het Maupoleum hun vaste taak hebben, niet meer onder de Centrale Diensten van het Maagdenhuis moeten vallen maar in dienst van de Faculteit moeten zijn. Dan kan veel sneller en adequater gereageerd worden op veranderde omstandigheden (compensatie voor zwaarder werk of bevordering door meer ervaring, inzet enz.).

Bij Prof. Ankum, voorzitter van de Faculteit, is door Lydia vorig jaar al aangevraagd een dergelijk voorstel te doen aan het Maagdenhuis en om te stimuleren dat de functieomschrijvingen ertoe leiden dat betere beoordelingen en beloningen worden gegeven. Prof. Ankum heeft echter nog niets van zich laten horen!

FACULTEITSACTIE

De TAS zal de komende tijd actie voeren voor een verbetering van werksituatie en inkomenspositie. Lydia wil allereerst zoveel mogelijk handtekeningen onder de petitie. Verder wil zij een gesprek voeren met drs. Hoogendonk (Beheersraad Maupoleum). Er wordt voorts een bijeenkomst van de TAS georganiseerd om alles door te spreken. De deal zou zijn dat er een actieve TAS-kern komt die ook contacten heeft met de UR-fractie van het personeel. Uit de TAS zou voorts ook een cie. kunnen voortvloeien die beoordelingen coördineert en adviezen geeft over beoordelingen, werkindeling, etc.

Uiteindelijk zullen in de Faculteitsraad de TAS-eisen worden ingediend. Een motie die de petitie ondersteunt, zal meer kracht aan de eisen geven die aan het Maagdenhuis en de Minister gericht worden. De TAS-eisen zullen belangrijk aan kunnen worden als de maatregelen in Delft erdoor komen. Een van de portiers: "dat zal voor ons een hele steun in de rug zijn".

E.K./A.S.

interview met Thoben

"SOMS VOEL IK ME EEN ZWEMLEERAAR"

Dr. H.A.A.M. Thoben werd geboren op 28 november 1943 in Gorinchem. Hij studeerde economie aan de Katholieke Hogeschool Tilburg en legde in 1967 het doctoraal examen af. Hierna was hij tot 1969 wetenschappelijk medewerker aan het Economisch Technisch Instituut voor Noord Brabant en vanaf 1969 is hij wetenschappelijk medewerker aan de Katholieke Hogeschool Tilburg; sinds 1973 is de heer Thoben bovendien als docent verbonden aan het Ned. Inst. voor Registeraccountants. Op 30 mei 1973 promoveerde hij op een proefschrift getiteld "Heterogeen kapitaal en internationale handel. Een neo-Ricardiaanse kritiek op het begrip effectieve protectie".

ging dat hij er zelf over zegt: "Inderdaad verliep mijn aanstelling bijzonder vlot, zo vlot zelfs, dat een collega mij opbelde en zei, dat er in de krant had gestaan, dat ik in Amsterdam benoemd was en ik pas enkele dagen later hiervan - inclusief excuses - op de hoogte werd gesteld". Gezien de lange tijd die hij op de Tilburgse Hogeschool heeft doorgebracht, als student en medewerker, lag het uiteraard voor de hand om enige vergelijkingen te trekken. Thoben vindt de collegesfeer in Amsterdam aanzienlijk beter dan in Tilburg. Een van de eerste dingen die hem hier opviel, was dat er tijdens de colleges op een normale manier vragen gesteld worden, terwijl er in Tilburg de "debatten" over studie-inhoud enz. regelmatig in de zaal zelf

plaatsvonden. Een typerend voorbeeld van college-agitatie wilde hij wel geven: "Het gebeurde dan regelmatig dat tijdens een hoorcollege iemand opstaat en bijvoorbeeld vraagt wanneer de arbeidswaardeleer van Marx behandeld wordt. Als je dan antwoordde dat het voor over veertien dagen op het programma stond, dan eiste iemand anders doodleuk dat het onmiddellijk diende te gebeuren. Dit soort zaken heb ik in Amsterdam niet waargenomen en ik geloof dat dit komt omdat hier alles meer beargumenteerd wordt in commissies en faculteitsraad".

INTEGRATIE

Uiteraard wilden wij daarop weten wat zijn opvattingen waren over de manier waarop een studie opgebouwd diende te zijn in propedeuse- en kandidaatsfase. Thoben ziet veel in een integratie van micro en macro in de propedeuse en vervolgens een historische aanpak via een weg die hij zelf ongeveer ziet lopen vanaf de Physiocraten via Ricardo, Marx, Walras, Keynes tot aan de theorie van nu. Typerend is zijn opmerking over het bestuderen van handboeken via propedeuse en kandidaats (de zgn. concentrische studieaanpak): "Het is zo, dat je als docent aan de kant moet staan als hulp om iemand uit het water te trekken en niet door in het water te springen om elkaar drijvende te houden, want dat is het dikwijls met dit soort handboeken. Het is gemakkelijk om eruit te doceren, maar in feite kun je nergens diep op ingaan en het verslapt de

Bij Kon. Besluit dd. 28 oktober jl. is Dr. H.A.A.M. Thoben benoemd tot lector in de macro-economie binnen de Faculteit der Economische Wetenschappen, alsmede aan de sub-faculteit der Actuariële wetenschappen en Econometrie. Tot-nu toe heeft hij zich redelijk verborgen weten te houden voor de facultaire gemeenschap, reden voor ons om een bezoekje af te leggen om hem nader te introduceren, temeer daar zijn benoeming geen stof deed opwaaien en zelfs so snel

aandacht op de historische ontwikkeling van de economie". Vooral ook de historie van de economie blijkt zijn aandacht te krijgen, omwille van het feit dat de huidige economische verhoudingen niet slechts gereguleerd worden volgens de modellen en formules die in de handboeken staan, maar mede door historische ontwikkelingen bepaald zijn. Als voorbeeld noemt hij: "Kijk maar eens naar de handel met de derde wereld. Voor Europa intern geldt misschien nog wel dat de gebruikelijke handelstheorieën opgaan, maar de handel tussen voormalig moederland en voormalige koloniën zijn nog steeds gebaseerd op maatstaven die in de koloniale tijd golden".

SCHOUTEN

Zijn duidelijke omvrede met de handboeken blijkt ook wel uit het feit dat de in Tilburg nogal als autoritair afgeschilderde hoogleraar Schouten door hem juist geprezen wordt, omwille van het feit dat hij nooit een handboek gebruikt en de colleges geeft naar zijn eigen ideeën en methode en daaraan een literatuurlijst laat bestuderen.

Dr. Thoben heeft dan ook het boek van Schouten herschreven en hoopt dat dit boek in de loop van februari uitkomt. Blijkens het voorwoord van Prof. Schouten wordt er dan tevens een vervolg op verwacht, zodat Thoben, naar zijn zeggen, genoeg te doen heeft in de toekomst en ook geen tijd zal hebben voor bestuurlijke functies, die hij ook niet zo ambiëert.

SEMESTERS

Op de vraag of hij gelukkig is met de lengte van onze blokken, c.q. studieduur reageert hij voor zijn doen redelijk heftig: "In Tilburg was ik twee blokken van 13 weken gewend en als je dan moet overschakelen naar drie blokken van ongeveer 11 weken in een studiejaar, dat van half september tot soms eind juni, begin juli loopt, vindt ik dat wel zwaar op de maag vallen. Dit geldt zowel voor de student als docent. Economie is niet een studie die - zoals misschien wiskunde - volgens een oefening baart kunst-principe erin gepompt kan worden. Soms is het nuttig dat je eens rustig een half uur naar buiten kunt kijken en dan die inval krijgt, waardoor je een samenhang plotseling ziet. Het is niet alleen een procedé van binnen 11 weken klaarstomen, het is meer een proces van een voortdurend groeiend inzicht in maatschappelijke samenhangen. En dat geldt ook voor een docent die driemaal per jaar een kandidaatsfase hetzelfde verhaal moet afsteken en als je dan nog eens een handboek daarbij gebruikt, dan heb je op het laatst weinig plezier in je onderwijskundige taak. Ik zou liever twee onderwerpen dan wat dieper uitspitten in 13 weken en het volgend blok iets anders dogn".

Overigens vindt Thoben dan wel dat dit gepaard moet gaan met een tentamen met open vragen, want anders gaat alsnog in de hem toegedachte onderwijsvorm, de door hem beoogde creativiteit en onderzoeksvorming verloren.

Terechtkomen op het begrip onderzoek en publicaties (buiten zijn proefschrift schreef hij ook een aantal artikelen in Intermediair en het Maandschrift Economie) vroegen wij wat hij dacht op dit gebied te doen in de nabije toekomst.

"In de eerste plaats komt natuurlijk mijn boek binnenkort uit en verder zal ik mij moeten toeleggen op het vervolg hierop. Voorlopig heb ik de vrijdags als onderzoeksdag gereserveerd (dan niet storen dus, red.) maar of ik voldoende tijd daarvoor overhoud met mijn werkzaamheden als coördinator voor de propedeuse plus een stuk kandidaats, dat valt zeker op korte termijn nog te betwijfelen, temeer daar je ongemerkt ook nog in een aantal commissies terecht komt, maar op de langere termijn, als ik wat meer ingewerkt ben, zal dat zeker wel lukken".

Nevenfuncties zijn er dus vanwege tijdsgebrek niet bij, hoewel de persvoorlichtingsdienst van het Maagdenhuis als nevenfunctie het docentschap bij het NIVRA vermeldde. Deze functie heeft hij echter opgezegd, tegelijkertijd met zijn aanstelling. Slechts op de vrije zaterdag neemt hij mondelinge examens af voor de MO-opleidingen.

Tenslotte was Rostra wel geïnteresseerd naar zijn houding t.o.v. studenten in de vakgroepen, iets wat in de belangstelling staat (en nog zal staan? red.).

In Tilburg waren er ook twee studenten in zijn oude vakgroep, maar ook voor Thoben was er hetzelfde bezwaar aanwezig als bij Woudhuysen (zie Rostra nr. 40): "In principe heb ik geen bezwaar, zolang er gefundeerd meegewerkt wordt; in de praktijk is het wel moeilijk, want meestal zijn er te weinig studenten voor te veel vakgroepen, waardoor bij wijze van spreken we ieder jaar zelf de boer op moesten om studenten voor onze vakgroepen te vinden".

B.P./P.B.

70:30

KANDIDAATSSTUDENTEN

IN DE MANGEL ...

Het tentamen financiering voor het kandidaats dat in dec. '75 gehouden is heeft een aardig Posthumus - resultaat opgeleverd. Liefst 70% van de deelnemers zakten na verlaging van de normen en voor sommigen na het maken van een verlengd tentamen (6v.d.9). Het kandidaatscomité heeft hierover contact opgenomen met de voor het onderwijs verantwoordelijke hoogleraar, de heer Ankum. In het schrijven gaven wij aan, welke factoren mogelijkerwijs tot dit resultaat zouden hebben kunnen bijgedragen. Enkele van de factoren:

1. Het tentamen werd door de meesten, ook de geslaagden, te zwaar gevonden.
  2. Hetgeen er op het tentamen werd gevraagd stond in geen verhouding tot de gedoedeerde stof m.n. geldt dit voor de sommen.
  3. Er was tijdens de colleges een verkeerd beeld geschetst van hetgeen het tentamen zou inhouden. Uitdrukkelijk is door ons in de brief gesteld dat we geen niveauverlaging van het tentamen willen, maar een tentamen met vragen, die op basis van de gedoedeerde stof kunnen worden beantwoord, en hebben we o.a. verzocht om veranderingen in de stof door te voeren overeenkomstig de voorstellen in de recente kandidaatsnota in overleg en in samenwerking met de studenten.
- Het antwoord van de heer Ankum, namens de leerstoel financiering, was even verrassend als onthutsend. Geen van de factoren die het kandidaatscomité op basis van de gesprekken met studenten en de vergadering van 13 januari had geïnventariseerd was van wezenlijk belang. Het slechte slagingspercentage kon door twee andere factoren verklaard worden:
1. De studenten voeren te weinig uit!

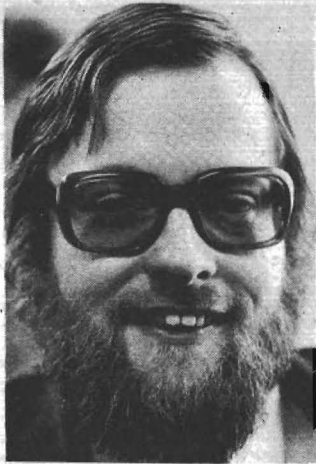
2. Er is een gewinningseffect van de studenten t.a.v. de gestelde vragen. Het stellen van anderssoortige vragen ook al zijn deze in de werkgroep behandeld leidt tot verrassing en in combinatie met onvoldoende voorbereiding tot onvoldoende resultaat.

In plaats van een handreiking te doen naar de studenten om te discussieren over deze factoren besluit de heer Ankum zijn brief met: "De uitvoerigheid van mijn reactie en het daaraan verbonden tijdsbeslag maken U duidelijk dat ik-zoals steeds-graag aandacht schenk aan de mening van de studenten omtrent het aangeboden onderwijs en de wijze van toetsing".

Aangezien wij met zo'n afhandeling nauwelijks tevreden kunnen zijn, ook in de toekomst kunnen dit soort zaken een rol spelen en niet alleen bij financiering, heeft het kandidaatscomité een brief verstuurd naar de voorzitter van de vakgroep bedrijfseconomie. Hierin wordt gevraagd om een gesprek tussen afgevaardigden van de betrokken studenten en leden van de vakgroep om het tentamen te evalueren. Dit gesprek moet dan aan de hand van concrete gegevens worden gevoerd, zoals tekst van het tentamen, benodigde berekeningen, scores per onderdeel. Op dit moment is hierop nog geen reactie binnen, maar dat de studenten het er niet bij laten zitten lijkt me wel duidelijk.

namens het kandidaatscomité
Rik Hindriks
Ron Humme

P.S. Democratisering van de vakgroepen lijkt ons na deze ervaringen geen onredelijk verlangen van de studenten.

VAN DEN DOEL EN DE 'PURE BLUF'

politieke economie en de staat

In Rostra van december-januari 1975/1976 hebben de politiekoloog drs. S. Stuurman en ik gediscussieerd over het empirische karakter van de staats-theorie vanuit welvaartstheoretisch en marxistisch perspectief. De lezers van Rostra hebben toen kennis kunnen maken met de onfaire wijze waarop sommige politiekologen discussiëren. Om niet te vervallen in een specialistische discussie over de hoofden van de studenten heen, had de redactie van Rostra mij slechts één pagina toegemeten om mijn stelling globaal en in simpele bewoordingen te ontvouwen. Stuurman reageert op mijn stuk echter met kwalificaties als "dit is gewoon onzin", en "Van den Doel weet niet waarover hij het heeft". Zulke op de man in plaats van op de bal gerichte kwalificaties doen het altijd goed in een politieke strijd, maar moeten in een wetenschappelijke discussie beschouwd worden als een mislukte poging om het gebrek aan zakelijke argumenten te kamoufleren.

Inzet van de discussie was Stuurman's hoofdstelling dat de welvaartstheoretische staats-theorie niet empirisch maar uitsluitend normatief van karakter is. Deze hoofdstelling van Stuurman heb ik aangevochten, door tal van welvaartstheoretische studies over de staat te noemen, die wél empirisch zijn gefundeerd. Stuurman reageert daarop door allerlei daarin toegepaste technieken ter discussie te stellen. Maar daar ging de discussie niet over. De discussie ging niet over de vraag of de studies goede of slechte technieken toepassen, nee, hij ging over de vraag of de welvaarts-theoretische studies empirisch of normatief gefundeerd zijn.

Nu ben ik de laatste die zou willen beweren dat alle welvaartstheoretische studies empirisch zijn. De welvaarts-theorie kan zowel empirisch als normatief worden opgevat. In de normatieve opvatting, die in Rostra onder anderen door de terzakekundige economiestudent Conijn wordt verdedigd, stelt de onderzoeker als toeschouwer van de economische orde een eigen criterium op, op basis waarvan hij sociale veranderingen wil evalueren als "goede" of als "slechte". In de empirische opvatting wordt dit criterium niet door de onderzoeker zelf gepostuleerd maar kiest de onderzoeker dat criterium, dat aansluit bij de subjectieve waardeoordelen van de individuen die de samenleving vormen. De normatieve welvaartstheoreticus doet persoonlijke aanbevelingen aan de overheid en de politieke partijen om het beleid te verbeteren. De aanpak van de empirische welvaartstheoreticus is door Buchanan geformuleerd: "He accepts these preferences, or tastes, as he thinks they

exist (...) He does not recommend policy A over policy B. He presents policy A as a hypothesis subject to testing. The hypothesis is that policy A will in fact, prove to be Pareto-optimal. The conceptual test is consensus among members of the choosing group, not objective improvement in some measurable social aggregate. The political behavior of individuals provides the criteria for testing hypothesis." (Fiscal theory and political economy, 1960, pp. 109-11).

De staats-theorie van Olson (1965) is op deze empirische aanpak gebaseerd. Zonder de beschikbaarheid van het instrumentarium van een staat zullen de individuen in een samenleving volgens hem gevangen zijn in het "Prisoners Dilemma". Alle burgers zullen dan trachten te profiteren van de baten van door anderen te bekostigen kollektieve goederen, als gevolg waarvan er weinig of geen kollektieve goederen zullen worden geproduceerd. Door gebruik te maken van een staat, die de bevoegdheid heeft de kontributie in de kosten van kollektieve goederen af te dwingen van alle burgers, wordt het Prisoners Dilemma ontweken en het bereiken van het welvaartsoptimum veilig gesteld. Dit is geen technologisch-determinisme van Rousseau, zoals Stuurman meent, maar in de voetsporen van Hobbes lopende verdragstheorie, zoals de Nijmeegse politiekologie-student J.W. de Beus binnenkort in het Nijmeegse politiekologenblad "Paradigma" zal aantonen. De waarde van deze staats-theorie is gelegen in haar universele karakter: zij kan verklaren en voorspellen onder welke omstandigheden de individuen de verplichtingen, die hen (m.b.t. de verschaafing en de betaling van kollektieve goederen) worden opgelegd door verenigingsbesturen, vakbonden en nationale staten, vrijwillig aanvaarden.

wat doet de staat ?

Stuurman maakt de fout geen onderscheid aan te brengen tussen de kwestie van de staatsafleiding ("waarom is er een staat?") en de kwestie van het staats-interventionisme ("wat doet de staat?"). In "Konvergentie en evolutie" (1971) heb ik getracht de groei van de staats-interventie in atlantische en oost-europese volkshuishoudingen te verklaren uit de door welvaartstheoretici genoemde criteria (externe effecten, ondeelbaarheden, inkomensnivellering) op basis waarvan de burgers besluiten tot een verdere centralisatie. In Rostra heb ik zelf een aantal punten van kritiek op mijn eigen studie genoemd, dit in tegenstelling tot Stuurman, die

als rechtgeaard gelovige niet van kritiek op zijn eigen uitgangspunten wil weten. Ondanks deze kritiekpunten mocht ik het genoeg smaken dat de uitkomsten van mijn studie inmiddels door Pryor grotendeels zijn bevestigd. De aard en de omvang van de overheidsuitgaven in atlantische en oost-europese volkshuishoudingen kon Pryor niet verklaren uit het kapitalistische of socialistische karakter van het maatschappelijk systeem (namelijk partikulier eigendom of staatseigendom van produktie-middelen) maar wel uit de door welvaarts-theoretici genoemde economische eigenschappen van de door de onderscheiden staten verschaafte goederen. Op dit harde empirische onderzoek en op de duidelijke resultaten ervan - die overigens door mijzelf uitdrukkelijk als "voorlopig" zijn gepresenteerd - gaat Stuurman wijselijk niet in. In plaats daarvan poogt hij de methoden en technieken van dit onderzoek te kritiseren. Zijn hoofdpunt is daarbij het feit, dat ik uitga van de individuele voorkeuren van de burgers als originaire gegevens. Er is, zo meent hij, ook zoiets als politieke socialisatie: "individuele preferenties zijn zowel het resultaat als determinant van politiek-economische processen; deze processen zijn geen optelsom van verhoudingen tussen mensen en dingen maar het zijn maatschappelijke processen". Dit is een waarheid als een koe, die door niemand wordt ontkend. Zo zegt bijvoorbeeld J. Agassi (in: J.O'Neill, ed., Modes of Individualism and Collectivism, 1973): ".. as such no one denies that both the individual affects society and society affects individual. What the conflict is about is the question, which of these both kinds of influences is primary (..) Either society is primary, or the individual is primary, but not both".

Er moet dus een vitale keus worden gemaakt: of het individu bepaalt uiteindelijk de samenleving, of de samenleving bepaalt uiteindelijk de individuen; beide tegelijk is onmogelijk. Het is begrijpelijk dat Stuurman deze fundamentele keus het liefst ontloopt, want degenen, die menen dat de maatschappij het individu determineert moeten zich veelal behelpen met populariserende voorstellingen waarin 'krachten', 'strukturen' of 'systemen' worden opgevoerd waarvan de herkomst duister blijft maar waarvan desondanks wordt benadrukt hoe ze 'de mens' in zijn vrijheid beperken (J. Goudsblom, Balans van de sociologie, 1974, blz. 107).

Het methodologisch individualisme, waarop de welvaartstheorie stoelt, wordt door Stuurman ten onrechte verward met

het ethisch individualisme van het liberalisme. Reeds Max Weber wees op dit misverstand: "It is in any case a tremendous misunderstanding to assume that an individualistic methodology presupposes also an individualistic system of values... Even the socialist economy would be individualistic for the purpose of sociological analysis. That is, it must be understood on the basis of individual behavior..." (Basic concepts of sociology, 1962).

Weber zegt terecht dat een maatschappijvorm als het socialisme verklaard moet worden uit individueel gedrag, niet uit individualistisch gedrag. Het zijn juist de welvaartstheoretici die er (met behulp van begrippen als externe effecten) op gewezen hebben dat individuen niet onafhankelijk van elkaar mogen opereren (in de normatieve versie) en dat zij ook niet onafhankelijk van elkaar zullen opereren (in de positieve variant). Individuen zullen groepen vormen om met elkaar de externe effecten te "internaliseren". De gehele institutionele structuur van een samenleving kan zelfs door zulke groepen worden overheerst. Maar, nogmaals in de woorden van Agassi: "An institution may have aims and interests only when people give it an aim; (...) a society or an institution cannot have aims of its own."

harmonie en konflikt

Het functioneren van een staat kan dus alleen worden verklaard op basis van het gedrag van de individuen in die staat. Nu komt Stuurman met het bekende, in allerlei SUN-schriften steeds weer terugkerende, argument dat de welvaartstheorie uit zou gaan van een harmonieuze maatschappij en zou ontkennen dat er strevingen van burgers bestaan, die elkaar uitsluiten. Niets is minder waar. Met betrekkingen tot de doelstellingen van de burgers zijn er drie "modellen" mogelijk:

- bij volledige overeenstemming over de doelstellingen: het harmoniemodel;
- bij partiële overeenstemming over de doelstellingen: het koalitiemodel;
- bij geen enkele overeenstemming over de doelstellingen: het konfliktmodel.

Het harmoniemodel is vreemd aan het hedendaags welvaartstheoretisch denken. De burgers hebben misschien een gemeenschappelijk belang bij het verschaffen van sommige kollektieve goederen (zeewering, milieubeleid) maar in elk geval niet bij het betalen daarvoor. De gehele theorie van het parasitaire gedrag (hfdst. III van "Demokratie en welvaartstheorie") is één grote ontkenning van de aktualiteit van het harmoniemodel. In plaats daarvan werken welvaartstheoretici meestal met het koalitiemodel en in een enkel geval met het konfliktmodel, bijvoorbeeld in de in hoofdstuk IV van het zojuist genoemde boekje behandelde casus waarin gepassioneerde minderheden staan tegenover lauwe meerderheden. Het is immers in de welvaartstheoretische visie niet noodzakelijk ervan uit te gaan dat de staat een instrument is van alle burgers. Het is ook denkbaar dat de staat een instrument is van een specifieke groep van burgers, die de staat gebruiken om hun onderling optredend "Prisoners Dilemma" te ontgaan. Tal van welvaartstheoretici - in Nederland onder anderen de Leidse hoogleraar Van Praag - zijn dan ook begonnen met empirische onderzoekingen naar de economische en politieke machts-

verschillen tussen de burgers, omdat zonder expliciete introductie van de faktor "macht" het economisch beleid van de overheid niet meer kan worden verklaard. In Amsterdam is het gehele doktoraal college Theorie van de organisatie van de markteconomie aan het vraagstuk van de economische en politieke macht gewijd.

Het misverstand over het "neutrale" karakter van de welvaartstheoretische visie op de staat is in de hand gewerkt door een groep welvaartstheoretici die, zonder het belangenkonflikt tussen de burgers te ontkennen (overigens op goede gronden) menen dat zij als welvaartstheoretici over deze belangenkonflikten geen uitspraak kunnen doen. Daartegenover staat echter de school van Tinbergen, die wel degelijk uitspraak wil doen in konkete belangenkonflikten op basis van welvaartstheoretisch onderbouwde criteria, met name op basis van het streven naar een gelijke welvaart voor alle individuen. Tot nu toe is dit criterium alleen normatief gehanteerd: Tinbergen doet allerlei aanbevelingen over belastingstelsystemen en onderwijsbeleid. In de toekomst hoop ik echter de empirische variant van dit criterium het licht te doen zien door aan te tonen dat een tweepartijensysteem, dat gebaseerd is op volkomen informatie, een inkomensbeleid zal willen voeren, dat op dit criterium is gebaseerd.

marxisme

Het is altijd gemakkelijker te praten over de methodologische uitgangspunten van een theorie dan over de empirische resultaten ervan. Toch zijn het deze empirische resultaten die over de juistheid van de gehanteerde uitgangspunten beslissen. Daarom is het zo jammer dat de marxisten er tot op heden niet in zijn geslaagd een betrouwbaar onderzoek te produceren waarin het "klassekarakter" van de staat empirisch wordt aangetoond. Desondanks blijven de marxisten stug volhouden dat de staat een instrument is van de eigenaren van partikuliere produktiemiddelen, een instrument dat wordt aangewend kontra de klasse der proletariërs. In Nijmegen heb ik de marxistische studenten gevraagd vier in hun ogen betrouwbare marxistische onderzoekingen te noemen die het klassekarakter van de staat zouden bevestigen.

Ik zou deze vier onderzoekingen dan op college bespreken. Na rijp beraad kwam men opdraven met Poulantzas, Sweezy, O'Connor en Offe. Al hun onderzoekingen bleken echter op één vitaal punt invalide te zijn, namelijk op het punt van de falsifieerbaarheid. Offe is een speciaal geval, maar de redenering van de drie overigen past compleet in het in hoofdstuk 8 van "Das Kapital" ontworpen immunisatieschema: Indien een staat een konservatief beleid voert dat gericht is op handhaving van de bestaande onge-

lijkheid dan is bevestigd dat de staat bestuurd wordt door de bezittende klasse. Indien de staat een progressief beleid voert dat gericht is op vermindering van de maatschappelijke ongelijkheid dan zijn dit noodzakelijke concessies van de bezittende klasse om een revolutie te voorkomen.

Welk beleid de staat ook voert, de marxistische staatstheorie is nimmer weerlegd. Sommige Nijmeegse studenten hebben dit erkend en zich inmiddels van de marxistische staatstheorie afgewend. Anderen die georganiseerd zijn in de zogenaamde SSP schreven in een intern evaluatierapport dat "de college-agitatiegroep voor een groot deel uit mensen bestond die zich nog nauwelijks verdiept hadden in de marxistische theorie". Men sprak dan ook van "een grandioze mislukking". Desondanks bleven zij volhouden dat mijn "burgerlijke" aanpak moest worden 'ontmaskerd'. Mede op grond van deze ervaringen heb ik in Vrij Nederland gesteld dat ik meer van marxistische theorie afwist dan de Nijmeegse studenten in de politiekologie; nimmer heb ik mij erop beroemd een kenner van het marxisme te zijn, zoals Stuurman mij in de mond wil leggen. Intussen vrees ik voor Stuurman dat ook hij niet voldoende op de hoogte is met alle zwakheden van de marxistische theorie. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat hij niet met Sweezy, Poulantzas etc. komt aanzetten maar met Miliband. Ik zou op z'n best (zo schrijft hij) moeten ingaan op de door Miliband naar voren gebrachte argumenten. Door het noemen van Miliband heeft Stuurman zichzelf een slechte dienst sleezen. In de eerste plaats heeft Miliband zelf geen empirisch onderzoek gedaan maar baseert hij zich uitsluitend op publikaties van anderen. In de tweede plaats presenteert Miliband niet zozeer een politiek-economisch dan wel een politiek-sociologisch getinte staatstheorie. In de derde plaats bevat uitgerekend Milibands boek (De staat in de kapitalistische maatschappij, 1973) een schoolvoorbeeld van een niet-falsifieerbare theorie. De progressieve hervormingen die via de staat worden doorgevoerd zijn volgens hem door kapitalisten bedachte trucs om het kapitalistische karakter van de staat te legitimeren teneinde de burgers ertoe te bewegen zich aan de bestaande verhoudingen te konformereren. Stuurman zal er niet in slagen één voorbeeld te noemen van een falsifieerbare marxistische politiek-economische staatstheorie. Evenmin zal het hem lukken een bevredigend commentaar te leveren op de empirische resultaten van "burgerlijke" onderzoekingen, waarin het klassekarakter van de staat wordt weerlegd. Wat bijvoorbeeld te denken van Tinbergens konklusie (Income distribution, 1975, Ch.2) dat als gevolg van belastingen en overheidsuitgaven tezamen de verhouding tussen het inkomen van het hoogste kwintiel inkomensstrekkers en het inkomen van het laagste kwintiel inkomensstrekkers in Denemarken wordt genivelleerd van 8,2 tot 2,5 en in Nederland van 10,4 tot 6,5. Wat bijvoorbeeld te denken van G.P.A. Braams konklusie (Invloed van bedrijven op de overheid, 1973) dat grote bedrijven niet meer invloed op de overheid uitoefenen dan kleine?

In plaats van over konkreet empirisch onderzoek te discussiëren duikt Stuurman aan het slot van zijn artikel weer vër weg van de ekonomie de filosofie in. Het zou bij de marxistische staatstheorie gaan om de verhouding tussen politiek en ekonomie, om de evolutie

PARETO-NORM IS VAN DEN DOEL'S TROJAANSE PAARD

Dit artikel heeft een tweeledig doel. Gedeeltelijk is het een reactie op de discussie in de vorige Rostra tussen Van den Doel en Stuurman over het karakter van de welvaartstheorie. Daarnaast is het mijn bedoeling de discussie te verbreden aan de hand van een bespreking van het pas verschenen boek van Van den Doel. Achtereenvolgens zullen de volgende punten aan de orde komen: de verhouding van de welvaartstheorie tot de nieuwe politieke economie, het karakter van deze theorieën, de aanbevelingen van Van den Doel ter verbetering van de besluitvorming en de toepasbaarheid van zijn aanbevelingen. Wegens plaatsgebrek is de uitwerking minder uitgebreid dan wenselijk is.

vervolg van pag. 7

van deze verhouding in de overgang van de feodale naar de kapitalistische maatschappij, om de vorm-karakteristieken van de burgerlijke staat, enzovoort. Afgezien van het feit dat hij zonder het aan te melden omzwaait van de door mij centraal gestelde kwestie van het staatsinterventionisme (wat doet de staat?) naar de kwestie van de staatsafleiding (hoe is de staat ontstaan?) moet Stuurman vooral niet denken dat deze filosofische beschouwingen een empirische marxistische staats-theorie opleveren. Elk falsifieerbaar antwoord op de vraag naar de verhouding tussen "politiek" en "economie" zou moeten beginnen met een heldere omschrijving van deze beide begrippen. Een dergelijke heldere omschrijving is echter in de marxistische hoofdwerken niet te vinden. De marxisten van het nu door Stuurman ten tonele gevoerde type zijn bovendien niet geïnteresseerd in de universele afleiding van de staat als zodanig, maar uitsluitend in de afleiding van de kapitalistische staat. Teneinde deze kapitalistische staat te kunnen afleiden, voeren zij een nieuw ontologisch niveau in, namelijk: het 'wezen', dat zich van de concrete 'schijn' zou onderscheiden. De marxisten hoeven dan niet meer de concrete verschijningsvorm van de staat te bestuderen maar kunnen zich werpen op de 'noodzakelijke' verschijningsvorm van de staat, die achter de 'toevallige' verschijningsvorm schuil gaat. Het zal reeds de oppervlakkige lezer duidelijk zijn dat hiermee de marxistische staats-theorie geheel aan de mogelijkheid tot empirische toetsing wordt onttrokken. Elke suggestie dat de historisch-filosofische beschouwingen van de marxisten empirisch kunnen worden gefundeerd, is pure bluf.

J. van den Doel x)

x) De auteur dankt de Nijmeegse politiekolgen J.W. de Beus en H.D. Perfors voor hun waardevolle adviezen.

een nieuwe ontwikkeling

Van oudsher was de welvaartstheorie georiënteerd op het marktmechanisme. Met een individuele welvaartsmaatstaf en veelal het criterium van Pareto als aggregatieinstrument hebben haar beoefenaren beoordelingen over welvaartsveranderingen gemaakt. Ook zijn er de bekende optimumvoorwaarden geformuleerd waaraan een ideaaltypisch marktmodel zou voldoen. Deze beoordelingsmethode wordt nu ook toegepast op politieke besluitvormingsmechanismen. Dit heeft geleid tot de ontwikkeling van de zogenaamde nieuwe politieke economie. Men tracht nu voorwaarden te formuleren waaraan een politiek besluitvormingsmechanisme zou moeten voldoen op basis van het criterium van Pareto. De beoordelingsmethode is gelijk gebleven, het object is veranderd. Voor een duidelijke afbakening tussen de twee theorieën is het nog nodig op een belangrijk verschil te wijzen. Het besluitvormingsgebied van de markt is in theorie beperkter dan dat van het politieke proces, dat bovengeschikt is aan de markt. Dit brengt met zich mee dat de resultaten van de nieuwe politieke economie van groter belang kunnen zijn. Tot slot zou ik willen benadrukken dat de beoordeling van besluitvormingsmechanismen, of het nu de markt of het politieke proces betreft, van groot belang is. De uitkomsten van de gangbare wijze van beslissen krijgen veelal automatisch het aureool van 'juistheid'. Niet meer door een afzonderlijke beoordeling van de inhoud, maar omdat ze op maatschappelijk aanvaarde wijze tot stand gekomen zijn. Er gaat een zelfstandige invloed uit van de regels op de inhoudelijke kant van de besluiten. Dit dwingt tot het uitwerken van acceptabele regels. De normen die men hierbij gebruikt voor de beoordeling zullen ontleend moeten worden aan het idee dat men heeft over de gewenste ontwikkelingsrichting van de maatschappij. De welvaartstheoretische variant, zoals die door Van den Doel en In 't Veld uitgewerkt is, kan geen algemene geldigheid opeisen, tenzij men aantoont dat ieder individu het criterium van Pareto als maatstaf accepteert.

normatief-empirisch

Uit de bovenstaande woordkeuze zal wel al duidelijk zijn dat er voor mij geen twijfel bestaat aan het normatieve karakter van zowel de welvaartstheorie als de nieuwe politieke economie. Beide theorieën zijn gefundeerd op het criterium van Pareto, een norm waarmee men harmonie tracht te creëren tussen tegenstrijdige belangen. Zolang de theorie deze of andere normen als uit-

gangspunt neemt voor haar analyse, is het zinnig haar als normatief te bestempelen. Wel kan misschien empirisch worden onderzocht in welke mate bepaalde normen geaccepteerd worden. Dit laatste kan dan onder meer op indirecte wijze geschieden door de resultaten van de analyse te confronteren met de in gebruik zijnde besluitvormingsmechanismen. Een groot deel van het boek van Van den Doel bevat dergelijk empirisch materiaal. Hierbij en ook bij het werk van Olson en Pryor wordt in feite gekeken of de heersende beoordelingsmaatstaf en de uitwerking ervan overeenkomt met de wijze waarop dat in de theorie gedaan is. In sommige gevallen zal het blijken overeen te stemmen, in andere gevallen niet. We moeten ook maar afwachten of de aanbevelingen van Van den Doel zullen worden opgevolgd. De oorsprong van de normen en de eventuele verantwoording van de herkomst moeten echter niet verward worden met het feit dat de theorie op normen gefundeerd is.

aanbevelingen

Voor de bespreking van het boek van Van den Doel wil ik me beperken tot zijn belangrijkste aanbevelingen voor de verbetering van de besluitvorming.

1. De billijkheid van 'één stem per persoon' wordt betwijfeld omdat zo de intensiteit waarmee gestemd wordt niet tot uitdrukking komt. Als alternatief zou een systeem met stemmenruil kunnen dienen dat vergemakkelijkt wordt indien iedere stemmer over een serie beleidsbeslissingen een groot aantal 'punten' kan verdelen. Welvaartsmetingen door de overheid of activiteiten van actiegroepen zouden de parlementariërs te hulp kunnen komen.
2. Een tweepartijensysteem is te prefereren boven een meerp partijensysteem. In het laatste geval is de kiezer namelijk nooit zeker van de coalitie die gevormd zal worden. Bij het tweepartijensysteem zullen beide partijen op straffe van verlies tenderen naar het midden. Het daarop afgestemde beleid zou Pareto-optimaal zijn. Van een tweepartijensysteem is dus geen polarisatie, maar vertrouwen het resultaat.
3. Om te voorkomen dat de ambtenaren- toepassing zou maken van zijn monopoliepositie door de collectieve voorzieningen meer dan wenselijk is, uit te breiden, zou er ambtenarenzelfbestuur moeten komen. Wil dit systeem goed functioneren, is onder meer vrije toetreding van nieuwe afdelingen nodig ter bevordering van de concurrentie.

Ik wil nu niet verder ingaan op de wijze waarop de aanbevelingen afgeleid zijn uit het criterium van Pareto. Evenmin op de bezwaren die aan de aanbevelingen kleven. Het lijkt me zinnvoller twee kernpunten te bespreken.

bruikbaar?

De uitwerkingen van Van den Doel hebben een partieel karakter. Bij de beoordeling van het politieke proces wordt de invloed van het marktmechanisme buiten beschouwing gelaten. Op het eerste gezicht lijkt dit misschien niet bezwaarlijk. Devormgeving van het politieke proces is namelijk gebaseerd op het criterium waaruit ook de aanbevelingen voor het marktproces zijn afgeleid. Bij beide wordt een Pareto-optimum aangeleid. Achter deze overeenkomst gaat echter een groot verschil schuil. Het criterium van Pareto heeft een andere uitwerking op het marktmechanisme dan op het politiek proces. In het eerste geval is de individuele inbreng afhankelijk van de ongelijke inkomensverdeling, in het tweede geval heeft ieder een gelijke inbreng, namelijk één stem per persoon. Zelfs in deze ideaaltypische weergave van de twee mechanismen is het conflict tussen democratie en markt dus al levensgroot aanwezig. De relatieve macht die ieder persoon heeft zal per besluitvormingsmechanisme verschillen. Dit conflict wordt nog verscherpt wanneer het Pareto-model van de markt vervangen wordt door de realiteit waarin grote machtsconcentraties de overhand hebben. Deze machtsconcentraties zullen dan ook onvermijdelijk de egalitaire tendenzen van de democratie trachten te frustreren door het besluitvormingsgebied van de markt, waarop zij de macht hebben, zo groot mogelijk te houden. Dat ze daar regelmatig in slagen, is dagelijks waarneembaar. De invloed die het marktmechanisme als een staat binnen de staat uitoefent op de wijze waarop de democratie naar vorm en inhoud functioneert, kan niet gemist worden in een theorie ter verbetering van de democratie. Indien er twee besluitvormingsmechanismen bestaan, is het onjuist om bij de beoor-

deling en verbetering van de één, het bestaan van de ander in feite te negeren. Dit klemt temeer wanneer ze, zoals hier het geval is, in een antagonistische relatie tot elkaar staan. Wanneer Van den Doel de vakbonden kritiseert omdat ze zijn aanbevelingen niet opvolgen, komt het meningsverschil wellicht deels voort uit het feit dat de vakbonden zich deze antagonistische relatie beter realiseren en getracht hebben in te calculeren bij hun beleid. Deze problematiek wordt nog complexer als we beseffen dat de strijd om de afbakening van de invloedssferen van de markt en de democratie zich ook uitstrekt tot de vorming van de preferenties van de mensen. Hier zijn we dan bij het tweede kernpunt, dat ook de nieuwe politieke economie de bestaande preferenties als uitgangspunt neemt en wel in de vorm van de rationaliteits-hypothese, een kunstgreep om wiskundige exercities te rechtvaardigen. Nu wil ik de problemen die een ander uitgangspunt met zich mee brengt niet onderschatten, maar mede gezien het bovenstaande is het toch wel bezwaarlijk om het resultaat van de grootscheepse beïnvloedingspogingen buiten beschouwing te laten. Enerzijds wordt door Van den Doel erkend dat institutionele factoren een verstrekkende invloed hebben; de hele probleemstelling draait tenslotte om de vraag bij welke institutionele regelingen het optimum bereikt zou kunnen worden. Anderzijds stopt hij hierbij voortijdig door niet in te gaan op de invloeden die de huidige besluitvormingsmechanismen uitoefenen. Zoals al vaker is geschreven, is de kans groot dat met het aannemen van de preferenties als uitgangspunt, tegelijk het Trojaanse paard wordt binnen gehaald. De huidige preferenties zullen namelijk de neiging vertonen een reproductie te leveren van de bestaande machtsverhoudingen tussen markt

en democratie. De rol die veel economen hierbij gespeeld hebben, kan ik wel als bekend veronderstellen.

Een formele beoordeling, zoals via het criterium van Pareto plaatsvindt, houdt onvermijdelijk een scheiding in tussen het besluitvormingsmechanisme en de inhoudelijke kant van de besluiten. Dit leidt er toe dat men de bestaande preferenties als gegeven aanneemt: de aard van de preferenties speelt geen rol in een formele analyse. Deze benadering is onbevredigend als men een maatschappelijk veranderingsproces meer wil laten omvatten dan procedurele wijzigingen. Wil men niet blijven vervallen in louter formele, niets oplossende theorieën, is het nodig dat men een visie heeft op een zinvolle ontwikkeling van de mens en een daarbij aansluitende samenleving. De uitwerking hiervan is het werk dat gedaan moet worden.

J. Conijn

Noten:

1. J. van den Doel: "Democratie en welvaartstheorie, een inleiding in de nieuwe politieke economie", Alphen aan de Rijn, 1975
2. Behalve het boek van Van den Doel is onlangs ook in Nederland verschenen: R.J. in 't Veld: "Meerderheidsstelsel en welvaartstheorie", Leiden, 1975. Dit boek is minder inleidend van aard en is minder omvattend.
3. In 't Veld stipt dit punt wel aan, maar laat de wederzijdse beïnvloeding verder buiten beschouwing.
4. Dit doet echter ook vermoeden dat het 'klassekarakter' van de staat niet a priori vaststaat, maar inhoudelijk geïnterpreteerd moet worden aan de hand van het beleid.

propedeuse

De niet al te argeloze lezer van Rostra zal het de afgelopen nummers wel duidelijk geworden zijn, dat de juichkreten over en in het eerste jaar al lang verstomd zijn. Sterker: de kreten zijn van tegenovergesteld aard.

Dit alles heeft de vakgroepen ook bereikt. Men vraagt zich af hoe men nog kan redden wat er te redden valt. In de hoop een reddingsoei uit te gooien waaraan een laatste, nog net niet verdronken, schipbreukeling zich aan vast kan klampen; heeft de vakgroep macro gemeend Robinson & Eatwell te moeten laten vallen.

Eerst nog iets over dit boek. Het is inderdaad niet het eerste, maar wel één der betere boeken voor het economieonderwijs. Dhr. de Klerk, van de vakgroep macro, heeft verleden jaar dit boek in Rostra besproken en gesteld dat het wel compact geschreven mag zijn, maar dat dit bij een goede begeleiding geen bezwaar is.

Wat ging er aan Robinson & Eatwell vooraf? Vers in het geheugen (en zwaar op de maag) ligt nog steeds de pil van Samuelson. (Er is zelfs het vermoeden uitgesproken dat deze schrijver per bladzijde werd betaald) Na jarenlange oppositie van studenten

en docenten, kon Samuelson eindelijk naar 'de Slegte' worden gebracht.

In de brochures van eerstejaars en de Age was het boek van Robinson & Eatwell al meerdere malen ter sprake gekomen. Men vond het over het algemeen een goed boek, natuurlijk niet volmaakt, want die boeken bestaan (gelukkig!) niet. Het is zeer zeker een boek dat bij uitstek geschikt is voor een geïntegreerde inleiding, iets wat door de docenten met de mond beleden wordt. Macro koos voor Robinson, micro (de andere mogelijke gebruiker) niet. Maar als je met een boek in de hand les geeft, dan dient er ook sprake te zijn van begeleiding. Dictaten, colleges, etc. etc. En hier komt het duveltje om de hoek kijken. Macro zou een nieuwe lector krijgen. Maar de vakgroep bleef een lange tijd in onzekerheid zitten over wie en wanneer. Waarschijnlijk heeft men bij macro een leidende hand hard nodig, want de kreet "don't panic, don't panic" was niet van de lucht.

Na de zomervakantie (een paar weken voordat de nieuwe studenten de vergulde muren van het maupoleum binnen zouden treden) bleek zelfs dat de organisatie op een heleboel punten nog niet in orde was. Dictaten moes-

ten nog geschreven worden, docenten moesten nog eens het boek gaan lezen, etc.

Kortom: van enige zinnige begeleiding kon geen sprake zijn, en was geen sprake. Dit heeft een belangrijke rol gespeeld. 'Ja maar, de eerstejaars snappen er niets van', vang je zo hier en daar op. Misschien wel terecht maar het is ook moeilijk te begrijpen als een docent er zelf niets van snapt (of slecht voorbereid op college komt).

Kortom: het boek Robinson & Eatwell is volledig de mist ingeholpen. (Ik stel niet dat dit bewust is gebeurd) Het verlamme gemis van een nieuwe lector, het slecht begeleiden zijn de voornaamste oorzaken geweest.

Dat slechte boeken (Samuelson, Delfgaauw) pas na jaren worden weggedaan, terwijl een redelijk tot goed boek zomaar van tafel geveegd wordt, is misschien wel tekenend voor de situatie op de faculteit.

('t Is zoals Roel van Duyn zei: je kan wel gelijk hebben, maar zolang je geen macht hebt kan je geen gelijk krijgen.)

Enfin, misschien is het eens zinnig om de docenten op hun economiekennis (en onderwijsvaardigheden) te toetsen.

H. J. J. S.

TIEN JAAR GENERAALSBEWIND IN

INDONESIË

-Van 9-11 oktober is door de Indonesië Groep Nijmegen een congres gehouden onder de titel "Tien jaar generaalsbewind in Indonesië". De Werkgroep was er in geslaagd een aantal bekende Indonesië-deskundigen lezingen te laten houden. Prof. Wertheim opende het congres. Dr. J. Pluvier heeft een lezing gehouden over "Indonesië in de context van Z.O. Azië". Andere onderwerpen waren: "Vakbonden en de nieuwe orde" (Elaine Capizzi, Amerikaans sociologe), "de oppositie tegen het Generaalsbewind" (Mohammed Hassan) en "de politiek-economische situatie in Indonesië" (Ingrid Palmer, Brits econome). Hieronder zal -op basis van de congresstukken- getracht worden een overzicht te geven van "Tien jaar Generaalsbewind".

De Indonesië-werkgroep had als een van de doelstellingen van het Congres de vraag te onderzoeken of Indonesië een test-case kan zijn voor het ontwikkelingsbeleid van de Nederlandse regering. Die vraag wordt de laatste tijd steeds meer gesteld. Wat heeft tien jaar Generaalsbewind opgeleverd voor het Indonesische volk?

buitenlandse hulp

Na 1965 werd al snel de IGGI opgericht. De leden zijn: Australië, België, Canada, Engeland, Frankrijk, Indonesië, Italië, Japan, Nederland, Nieuw-Zeeland, de Verenigde Staten, West-Duitsland en Zwitserland. Ook nemen internationale organisaties aan de besprekingen deel: de Asian Development Bank, Het Internationale Monetaire Fonds (IMF), het United Nations Development Programme en de Wereldbank.

Aanvankelijk was de opzet van de IGGI het Suharto-bewind voldoende kredieten te verschaffen voor haar stabilisatiepolitiek in de eerste jaren na de staatsgreep: afremmen van de inflatie en aflossing van de schulden, gemaakt onder het bewind van Sukarno (2400 miljoen dollar). Onder het bewind van Suharto zou de nieuwe schuldenlast echter nog veel groter worden en oplopen tot meer dan 4 miljard dollar. Zie tabel 1. De uitgebreide hulpverlening (veelal leningen) werd voortgezet, vooral omdat de Indonesische regering uiterst voordelige investeringsregelingen voor buitenlands kapitaal heeft ingevoerd. Amerika en Japan zijn de grootste investeerders in Indonesië geworden. Zie tabel 2.

afhankelijkheid

De huidige economie van Indonesië kan geschetst worden als een "plantage-economie". Alleen is het land nu geen kolonie van Nederland meer, maar het werkterrein van Japanse en Amerikaanse ondernemingen. De plantages van de buitenlanders bestrijken nu ook het terrein van de mijnbouw, olie en de houtuitvoer. De samenstelling van de export kan dit illustreren. In 1970 bestond de export voor 60% uit olie en rubber, voor 20% uit hout, tin en koffie en voor de overige 20% uit verschillende andere mineralen (alluminium, ijzer enz.). (1)

De uitvoer van grondstoffen is bovendien veelal in handen van de grootste Japanse ondernemingen. Invloed van de Indonesische regering op de investeringen en winstbestemming van deze bedrijven is zeer beperkt. Aan de ene kant komt dit door de faciliteiten die de regering zelf gegeven heeft aan de buitenlandse bedrijven (zo is het buitenlandse firma's toegestaan elke onderneming voor de volle 100% in eigendom te hebben), aan de andere kant door de bepalingen van het IMF en de IGGI.

Deze eenzijdige economie gaat gepaard met een grote afhankelijkheid van het buitenland van de eerste levensbehoeften. Een groot deel van de import bestaat uit consumptiegoederen als tarwe, rijst en textiel. Hierdoor komt de import van kapitaalgoederen in het gedrang. Juist

deze import moet van groot belang geacht worden voor de zelfstandige ontwikkeling van Indonesië. Die ontwikkeling stopt echter hoe langer hoe meer. Zie tabel 3.

Voor zover in Indonesië de industrie op gang komt, komt dit niet ten goede aan de werkgelegenheid. Veelal wordt (door de buitenlandse ondernemingen) geïnvesteerd in die sectoren waar al een Indonesische kleinindustrie aanwezig is. Een berucht voorbeeld is de textielnijverheid, die door de ongelijke concurrentie uit de markt wordt geprijsd, waardoor de werkloosheid zienderogen is toegenomen. Zo moesten op West- en Midden-Java meer dan 30.000 arbeidsintensieve bedrijfjes tot sluiting overgaan. De werkloosheid in Indonesië wordt geschat op 15 à 25% van de beroepsbevolking.

In Indonesië is 70% van de bevolking werkzaam in de landbouw. Aanvankelijk werd dan ook veel aandacht geschonken aan de verhoging van de rijstproductie. De aandacht was echter meer gericht op buitenlandse ondernemingen en grootgrondbezitters dan op de boeren. Dezen moesten (veelal onder dwang van de

TABEL 1

De I.G.G.I.-hulp aan Indonesië '67-'75 (x \$ 1 miljoen)

periode	bedrag	periode	bedrag
1967	167,3	1972/73	723,6
1968	361,2	1973/74	876,6
1969/70	507,7	1974/75	850,0
1970/71	609,7	1975/76	900,0
1971/72	633,7		

TABEL 2

Buitenlandse investeringen naar land van herkomst in de periode (jan. '67-jan. '74) (in mln.\$) + aantal projecten.

Japan-rest Azië	\$ 1.543,6	376
Amerika	\$ 956,4	117
Europa	\$ 255,7	153
Australië	\$ 131,7	33
Afrika	\$ 1,0	2
Totaal	\$ 2.888,4	681

TABEL 3

De import naar samenstelling (in %).

	71/72	72/73	73/74
Konsumtiegoederen	24,4	28,9	34,3
Grondstoffen	41,3	39,7	30,9
Kapitaalgoederen	34,3	31,4	34,8
Totaal	100,0	100,0	100,0
Totaal in \$mln	1.079	1.617	2.889

militairen) kunstmest, insecticiden en wonderzaden kopen, waardoor veel boeren veel te zware schuldenlasten moesten dragen. Bovendien hield de staat de rijstprijzen laag om inflatie tegen te gaan. Daardoor schakelden grootgrondbezitters al snel over op exportgewassen die ondanks prijsdalingen op de wereldmarkt meer opleveren.

Ook de IGGI erkent het falen van de landbouwpolitiek van het nieuwe regime, maar laat toch positieve geluiden horen, omdat de snelle stijging van de export van met name aardolie en hout als gunstig teken wordt gezien. Suharto zegt het zo: "een concentratie op exportgewassen zou beter zijn zou veel gunstiger zijn, omdat door de export deviezen worden verkregen die weer gebruikt kunnen worden voor de import van rijst".

Het "succesverhaal" van westerse ontwikkelingshulp van IGGI en IMF, dat in de pers vaak naar voren komt, wordt door Cheryl Payer (2) als volgt samengevat: "Het is een succes voor de grote, multinationale ondernemingen, die er via het IMF in geslaagd zijn hun regeringen de betalingsbalanstekorten te laten betalen die door hun winsten zijn veroorzaakt; en voor Japan, dat zich door het IMF ervan verzekerd weet dat Indonesië zijn olie en hout zal blijven exporteren, niet ten behoeve van de Indonesische maar van de Japanse economie".

staat in de staat

Toch zou Indonesië in staat moeten zijn haar ontwikkeling zelf te bepalen. Het land is zo rijk aan grondstoffen, dat een eigen industrie, gericht op creatie van arbeidsplaatsen in het land zelf, opgebouwd moet kunnen worden. In principe kan Indonesië de schulden, opgelopen tijdens de periode Sukarno en verveelvuldigd onder het regime Suharto, totaal \$7,3 miljard, uit de toename van alleen de oliewinsten binnen vier jaar volledig afbetalen, aangenomen dat de hulp van de IGGI zou wegvallen!

Via de staatsoliemaatschappij Pertamina (die 5% van de productie van olie verzorgt) worden concessies verleend aan buitenlandse ondernemingen. De winsten van Pertamina vloeien echter niet rechtstreeks naar de staatskas en daarom zijn bovengeschatste mogelijkheden voor Indonesië voorlopig uitgesloten. Volgens de tussen de regering en Pertamina afgesloten overeenkomsten zou dit wel het geval moeten zijn. Er is echter nauwelijks overheidscontrole op Pertamina, die onder generaal Ibnu Sutowo een staat binnen de staat vormt.

Dit is vooral het gevolg van de politiek die Pertamina o.l.v. Ibnu Sutowo voert. Hoewel hij president-directeur is, gedraagt Sutowo zich als een privé-ondernemer die "zijn" bedrijf zo winstgevend mogelijk wil maken zonder zich rekenschap te geven van het feit dat Pertamina een staatsoliemaatschappij is.

Sutowo stichtte allerlei dochterondernemingen, hoewel dat volgens de Indonesische wet verboden is en ging tevens enorme leningen aan, waarbij ook de officiële bepalingen genegeerd werden. Het totale ver-Petroleum Economist van maart 1975 1,5 à 2 miljard \$.

De activiteiten van Pertamina zijn zo ondoorzichtig geworden, dat de regering geen enkele invloed kan uitoefenen op het beleid van Sutowo. Zelfs de zgn. Pertamina-wet van 1972 die een grotere controle over het beleid van de staatsoliemaatschappij inhield, heeft geen rem kunnen zijn op de activiteiten van "oliesheik" Sutowo.

Suharto leek pas (3) maatregelen te nemen toen het faillissement van Pertamina bijna voor de deur stond. Intussen heeft Indonesië wellicht een historische kans gemist op een zelfstandige economische ontwikkeling.

spiegelbeeld

De belangrijkste kenmerken van de economische ontwikkeling van Indonesië zijn, ruw geschetst: monocultures van aardolie en hout, afhankelijkheid van Japan en Amerika, geen controle over eigen bodemschatten en industrie (Pertamina), stagnatie van eigen economische ontwikkeling (landbouw, industrie). De IGGI-ontwikkelingshulp steunt vooral de westerse kapitaalbelangen.

Voor 1965 trachtte Indonesië onder Sukarno een politiek van ongebondenheid te volgen, als weg naar zelfstandige ontwikkeling. De huidige situatie vormt hiervan het spiegelbeeld! Deze ommekeer kan alleen worden verklaard door een terugblik in de historie.

ongebonden

Tot 1957 werd Indonesië geregeerd door elkaar snel opvolgende coalities. Vanaf 1957 tot 1965 bestond in Indonesië de "geleide democratie" van Sukarno, die vooral steunde op de PKI (Communistische Partij van Indonesië), het leger en de persoon van Sukarno zelf.

De PKI was in Indonesië een snelgroeiende belangrijke machtsfactor geworden, vooral door haar politiek van directe aansluiting bij de concrete belangen en werksituatie van de arme boeren en industriearbeiders. In 1957 behaalde de partij ongeveer 20% van de stemmen. Zij telde ongeveer 3 miljoen leden in 1965 en was daarmee de grootste communistische partij van de niet-communistische landen. De met de partij verbonden massaorganisaties telde zo'n 10 à 15 miljoen leden. De grootste vakbond, de SOBSI, die nauw met de PKI verbonden was, telde ongeveer 3,5 miljoen leden. Haar afdelingen besloegen ongeveer 80% van de georganiseerde industriearbeiders en waren met name sterk in de mijnbouw sterk onder de boeren en relatief sterk in de mijnbouw, het transport- en communicatiewezen en in de dienstverlenende sector. Zij was de grootste en meest consistent actieve federatie op het platteland.

Het leger had altijd al grote rol gespeeld in de politiek. Zij was immers voor een deel ontstaan uit de onafhankelijkheidsstrijd. Sukarno poogde steeds de verschillende groeperingen in het leger tegen elkaar en de PKI uit te spelen.

Van die groeperingen kunnen een aantal genoemd worden: er was een duidelijke pro-Amerika groep, een pro-Japan stroming, een groep van oud-KNIL officieren en voorts officieren die een niet gebonden ontwikkeling van Indonesië nastreefden.

In de jaren van Sukarno's geleide economie werden er veranderingen ingevoerd in de landbouwpolitiek. Deze wending was vooral het gevolg van de toegenomen druk van boerenorganisaties - waarvan de BTI, de boerenbond van de PKI met in 1957 zo'n 3,4 miljoen leden, de sterkste was - die de politieke onvrede konden kanaliseren en gerichte politieke acties voerden. De boeren begonnen met acties om de uitvoering van de landhervormingswet (1960) af te dwingen van de onwillige landbezitters. In 1964/65 liepen de spanningen op het platteland hoog op.

Sukarno trachtte ook de olieproductie in beheer van Indonesië te geven. Er ontstond eind 1964, begin 1965 groeiende kritiek in Indonesië op de olieindustrie (Shell 26%, Caltex 55% van de productie), met name van de PKI. De olieondernemingen werden beschouwd als het bastion van buitenlandse ondernemingen in Indonesië. De regering reageerde hierop met controle van de oliemaatschappijen (maart 1965). Het politieke klimaat werd ongunstiger voor buitenlandse ondernemingen en Shell besloot alle Indonesische rechten te verkopen. Aan Shell werd later een schadeloosstelling van \$110.000 betaald.

De politiek van ongebondenheid, de machtspositie van de PKI en het

dreigend perspectief dat Indonesië zelf zijn bodemschatten zou gaan exploiteren zijn waarschijnlijk voor op Amerika gerichte groeperingen in Indonesië aanleiding geweest in 1967 klap een einde te maken aan de Nasacom-politiek van Sukarno. Deze gedachte wordt versterkt door de klink naar de toenemende Amerikaanse interventie in Z.O.-Azië in die tijd. Illustratief zijn ook de onthullingen over de CIA: Sukarno stond op de lijst van te vermoorden staatshoofden!

verzet

De machtsverovering van de Westers-georiënteerde officieren heeft niet alleen tot de hierboven globaal weergegeven economische "ontwikkeling" van Indonesië. Geschat wordt dat 500.000 tot 1.000.000 mensen vermoord zijn. Vaak waren dat PKI-aanhangers, vaak ook leden van vakbonden of boeren die aan landhervormingsacties hadden deelgenomen. Meer dan 100.000 mensen werden in concentratiekampen geïnterneerd. Van hen zit ook nu nog een zeer groot gedeelte gevangen. De rechten van de vak-

bonden zijn tot een minimum teruggebracht: een andere oorzaak van de willoze uitlevering van de Indonesische rijkdommen aan buitenlandse concerns. Niet alleen ontbossing (erosie) en uitputting van bodemschatten zijn het gevolg, de inkomensverdeling wordt steeds ongelijker (vaak treedt zelfs een absolute verarming op).

Ongeveer 20% van het Indonesische volk ontvangt ongeveer 53% van het bruto nationaal product, terwijl zo'n 80% zich tevreden moet stellen met de overblijvende 47%. Als men aanneemt dat het inkomen per hoofd \$125 per jaar is (een hoge raming), kun je met een simpele berekening tot de conclusie komen dat 96 miljoen mensen moeten leven met \$76,2 per jaar. Dat is ongeveer 60 cent per dag. Met die 60 cent per dag kan men zich niet de minimale dagelijkse behoefte aan 2250 cal. verschaffen. (4)

Volgens Le Monde (5) echter is het verzet in Indonesië niet vernietigd. Er zijn tekenen die wijzen op een reorganisatie van progressie-

ve activiteiten van vakbonden, studenten en PKI.

Onder de huidige omstandigheden moet de "ontwikkelingshulp" aan Indonesië afgewezen worden. De door Pronk zelf gestelde criteria kunnen niet vervuld worden zolang politieke gevangenen rechteloos geïnterneerd zijn, democratische rechten afwezig zijn en de geldelijke hulp niet aan de massa van de bevolking ten goede komt.

A.S.

Noten:

(1) The Debt Trap. The IMF and the Third World, Hammondsworth, 1974, pg. 89.

(2) Id., pg. 90.

(3) Guardian Weekly, 23-11-'75.

(4) overgenomen van J. Banning, de Tijd, oudejaarsnummer, 1975.

(5) De Waarheid, dd. 5-12-'75.

Nadere informatie (zoals de tabellen) is te vinden in de Congresmap van de Indonesië Werkgroep te Nijmegen, Verlengde Groenestraat 43.

aktiegroep ekonomen:

WIE VOLGT?

De laatste tijd is de democratisering op de Universiteit weer in het middelpunt van de belangstelling. De voorstellen van staatssecretaris Klein aan de Tweede Kamer tot verlenging en wijziging van de Wet Universitaire Bestuurshervorming (WUB), hebben veel stof doen opwaaien. Voor de Economische Faculteit zal op korte termijn de kwestie van de democratisering opnieuw belangrijk worden. De Universiteitsraad zal n.l. binnenkort het Faculteitsreglement moeten goed- of afkeuren.

Dit Faculteitsreglement is sterk geïnspireerd op de ideeën van Marius Broekmeyer. De overeenkomst met deze ideeën is indertijd (1974) uitvoerig uit de doeken gedaan in de Aktiegroepbrochure "Case-studies uit een Broekmeyer faculteit". In onze faculteit zitten n.l. zelfs geen studenten in de vakgroepen, waardoor ondoelmatig bestuur en communicatiestoornissen veelvuldig voorkomen. Over onderwijsprogramma's en benoemingen van docenten wordt n.l. hoofdzakelijk in de vakgroep beslist. Zo komen studenten in Kandidaatsraad, Propedeuseraad, Onderwijscommissie, en Faculteitsraad veelal voor voldongen feiten te staan, feiten die vaak niet simultaan lopen met wensen en ideeën van studenten.

Sinds de opstelling van het Faculteitsreglement is door de verschillende studentenfracties in de Faculteitsraad steeds eensgezind de eis naar voren gebracht: eerst studenten in de vakgroepen, daarna pas goedkeuring van het Faculteitsreglement. Bezwaarschriften zijn ingediend door Kandidaatsraad, Propedeuseraad en Aktiegroep Ekonomen. Ook de vakgroepen Recht en het Ismog wilden studenten in de vakgroep.

Deze bezwaren zijn echter niet overgenomen door andere vakgroepen en de meerderheid van de Faculteitsraad (staf). Steeds echter is de eis "studenten in de vakgroep" een programmapunt gebleven van de studentengroepering. Met de stemmen van alle studenten tegen is in de F.R. tenslotte toch het huidige reglement aangenomen.

recht

In december '75 is door de vakgroep Recht een openbare bijeenkomst georganiseerd, waar het

concept vakgroep-reglement ter discussie stond. De Aktiegroep Ekonomen was hier vertegenwoordigd via haar "vakgroepencomité". In de eerste bijeenkomst werden wijzigingsvoorstellen ingediend op het eerste concept van de vakgroep. Het eindconcept werd door staf, TAS en studenten unaniem goedgekeurd.

De vakgroep heeft nu een bestuur, bestaande uit de hoogleraar Prof. Boukema, de stafleden Oly en Dorresteyn, de twee kandidaatsassistenten, het TAS-lid en één of twee studenten. Studenten hebben aldus invloed op benoemingen van medewerkers, het onderwijsprogramma enz. Studentleden van het vakgroepbestuur worden gekozen door de studentleden van de vakgroep. Een student is lid van de vakgroep als hij/zij tenminste één onderdeel van het programma van de vakgroep met vrucht heeft afgelegd en voornemens is een tweede onderdeel te volgen.

Door deze vakgroep is uitgegaan van de eenheid van de staf, waardoor meer ruimte komt voor TAS en studentenzetels. In het Faculteits-

reglement wordt n.l. onderscheid gemaakt tussen medewerkers in vaste dienst en in tijdelijke dienst: de helft van het vakgroepbestuur moet bestaan uit leden van de staf in vast dienst. Zo blijft er dan niet veel ruimte meer over voor vertegenwoordigers van de andere geledingen.

De vakgroep sluit hiermee aan bij het Universitair Bestuursreglement (UBR) dat stelt dat de ene helft van het vakgroepbestuur bestaat uit Studenten en TAS. Prof. Boukema stelde dat het in de vakgroep steeds praktisch is geweest dat door staf en TAS en kandidaatsassistenten gezamenlijk beslissingen werden genomen. En dat die praktijk alleen gecontinueerd kan worden via het nu aangenomen vakgroepreglement. Het reglement is de uitdrukking van die gegroeide praktijk.

afkeuring

In de Universiteitsraad zal op grond van het UBR, aldus Flip van Sloten, studentlid van de Universiteitsraad voor de Aktiegroep Ekonomen, het Faculteitsreglement afgekeurd worden. Dat is bijvoorbeeld al gebeurd bij de econometristen, waar de studenten ook ondervertegenwoordigd zijn. Het vakgroepreglement van Recht voldoet nu wel aan de gestelde eisen: pariteit van staf en studenten/TAS in het vakgroepbestuur. Maar deze eerste stap is nog niet genoeg; er zijn nog de niet-gedemocratiseerde vakgroepen!

De aktiegroep Ekonomen stelt daarom dat ook de andere vakgroepen zich moeten openstellen voor studenten. Op die wijze wordt ook een duidelijk protest aangetekend tegen de plannen van Klein. In het vakgroepencomité van de Aktiegroep Ekonomen worden hiervoor plannen ontwikkeld. Voor informatie hierover kan men langskomen bij kamer 2163, tel. 4122 of bij Rob Kerstens, studentbestuurslid, kr. 2161, tel. 4134.

Na de vele woorden over deze kwestie, is het hoog tijd voor daden.

A.S.

BEDRIJFSECONOMIE OP KANDIDAATS NIVEAU: BEDRIJFSKUNDE?

Opnieuw wordt door een aantal stafleden geprobeerd de studie verder af te breken.

Zij richten zich daarbij vooral opnieuw op de bedrijfseconomische opleiding, die sterk in niveau omlaag zou moeten.

Wat is er aan de hand?

In het kader van de herprogrammering die nu door Den Haag is opgelegd is in de faculteit een herprogrammeringscommissie ingesteld die zich beraadt op de opzet van de economische opleiding. Door de 2 bedrijfseconomen, die daar zitten (van der Zijpp en Dekker) is een voorstel ingediend om ook in Amsterdam een zgn. "bedrijfskundige" studierichting in te stellen. Dat houdt in, dat na de propedeuse, studenten die bedrijfskunde willen doen nog slechts één en hoogstens 2 sociaal-economische vakken doen. Daarnaast krijgen zij allen nog Bedrijfscalculatie, Statistiek en Technologie. Binnen de bedrijfskunde kunnen zij dan nog-tussen 4 varianten kiezen, die bepalen welke resterende 3 of 4 vakken ze na de propedeuse moeten doen. Zij rondt de studie dan af met 2 grote tentamens en een afstudeerproject. De hele bedrijfskundige opleiding moet in 4 jaar gepast worden. Als we dit vergelijken met het huidige studieprogramma, dan kun je zeggen dat het kandidaats in zijn geheel verdwijnt en vervangen wordt door 2 extra kleine tentamens (waarvan er één statistiek is)!

Dit lijkt ons een onaanvaardbare inbreuk op het niveau van de opleiding voor bedrijfseconomen.

Op de eerste plaats zal immers het niveau van de vakken sterk omlaag moeten. Als het kandidaats vervalt moeten de vakken nl. aansluiten op het propedeuse-niveau.

Bovendien vallen met het kandidaats vele nuttige vakken helemaal weg. Dit blijkt vooral de sociaal-economische en keuzevakken te zijn.

WAAROM?

Twee hoofdargumenten spelen een rol:

- men is tegenwoordig veel te oud voor men in het bedrijfsleven komt.

Wij stellen daar tegenover, dat dat om te beginnen helemaal geen argument kan zijn om een overgespecialiseerde studie te maken. Bovendien verliest dit argument veel van zijn waarde omdat sowieso alle studies tussen de 4 en de 5 jaren in komen te liggen. Die paar maanden zullen in het bedrijfsleven dan toch ook niet meer uitmaken.

- in Rotterdam en sommige andere landen hebben ze ook bedrijfskunde-opleidingen.

Dit blijkt niet helemaal waar te zijn. Het voorstel van van der Zijp komt nl. vergeleken met Rotterdam nauwelijks voorbij het kandidaatsniveau daar.

Daarnaast is aan onze faculteit gebleken dat studenten juist waardeeren dat onze bedrijfseconomische opleiding een algemeen karakter heeft. Het is niet voor niets dat 4 jaar geleden soortgelijke bedrijfskunde opleiding niet van de grond kwam. Er

was gewoon van de studenten geen belangstelling.

Een volgend belangrijk bezwaar van overgespecialisatie, meteen al na de propedeuse is, dat het wetenschappelijk karakter van de opleiding in gevaar komt. De Universiteit heeft immers tot taak studenten op te leiden tot wetenschappelijke arbeidskrachten. D.w.z. dat de econoom in staat moet zijn op creatieve en begrijpende wijze problemen te lijf te gaan. Hij moet daarvoor in staat zijn door oppervlakkige verbanden heen te kijken en de werkelijke oorzaak van bepaalde verschijnselen kunnen achterhalen. Door zijn kennis van de economische theorieën en methoden toe te passen wordt hij zo méér dan een veredelde boekhouder of vorgeprogrammeerde computer. Hij is integendeel in staat vanuit het inzicht in ontstaan van het probleem het op te lossen of althans aan te geven waarom hij geen oplossing weet.

EENZIJDIG

In deze tijden van snelle technologische ontwikkelingen en toenemende specialisatie moet dit algemene aspect van de wetenschappelijke opleiding sterk benadrukt worden. Wie uitsluitend binnen een op een bepaald moment vigerende theorie van bedrijfsvoering sommetjes kan oplossen zal in no-time een verouderde arbeidskracht worden. Hij moet zich opnieuw scholen of wordt werkloos. Dit alles betekent dat iedere vorm van specialisatie gebaseerd moet zijn op een breed inzicht in het functioneren van de maatschappelijke organisatie (in bedrijfsleven en daarbuiten) van arbeid en kapitaal. De eenzijdige bedrijfskundige benaderingen van de opleiding mag de naam wetenschappelijk niet dragen, omdat zij het bedrijf in een maatschappelijk isolement plaatst en de wederzijds uit-

wisseling tussen bedrijfsleven en andere sectoren in de maatschappij negeert.

Afgezien van deze algemene argumenten tegen specialisatie zijn wij van mening dat het uit den boze is, dat een bedrijfseconoom vrijwel geen sociaal-economische vakken krijgt.

Hij dient zijn beslissingen immers niet alleen te baseren op hetgeen zich afspeelt binnen de 4 muren van zijn onderneming. Hij moet in staat zijn macro-economische indicaties te begrijpen en daar rekening mee houden. Hij moet weten hoe keersbepalingen plaatsvinden i.v.m. de internationale handel (Philips heeft daar een speciale afdeling voor). Een bedrijfseconoom die niet weet hoe markten werken, zal te vaak voor grote verrassingen worden gesteld en iemand die niet weet wat ongeveer de economische kenmerken van de overheidspolitiek zijn, kan zich daar niet op oriënteren.

Tot slot zal duidelijk zijn, dat door minimalisering van de keuzevakken (recht, geschiedenis, aardrijkskunde, enz.) niet alleen veel interesses van studenten worden geblokkeerd, maar ook wordt het hen moeilijker zich op een gevarieerde beroepspraktijk voor te bereiden.

Helaas laat de lengte van dit stuk alleen maar toe aan te geven waar de Aktiegroepvertegenwoordigers zich zo fel tegen deze niveau afbraakplannen hebben gekeerd. In de volgende Rostra zal meer komen over de positieve richting die wij op willen met de opleiding voor bedrijfs- en sociaal-economen. Intussen willen we van veel mensen een discussiebijdrage verwachten.

Kom dus eens langs.

Aktiegroep Economen
kamer 2163.

ECONOMISCH ONDERWIJS IN SURINAME

Toen Rostra mij voordat ik naar Suriname vertrok vroeg om mijn ervaringen in dat land op papier te zetten dacht ik voor mezelf al een idee te hebben welke kant dat zou moeten opgaan. Zo van "hoe het gebouw er uit ziet, hoeveel aardiger of onaardiger, geïnteresseerder of ongeïnteresseerder de studenten waren, hoe warm het was...." enz.

Dat blijft natuurlijk op zich leuke informatie, maar nu ik alweer drie weken terug ben weet ik al dat de Universiteit van Suriname voor mij meer is en blijft dan alleen maar "een leuke ervaring", hoe boeiend dat ook is.

hoe het allemaal begon..

Al in maart 1975 had de toenmalige Gevolmachtigd Minister van het Koninkrijk-deel van Suriname in de Nederlandse vakbladen geadverteerd voor docenten voor het "Instituut voor Sociaal-Economische Studies" van de Universiteit van Suriname, welk instituut toen al bestemd was op te gaan in de per 1 november 1975 proclameren "Faculteit der Sociaal-Economische Wetenschappen". Over zo'n advertentie lees je dan eerst heen met een gevoel van "te ver van mijn bed", en dat dat niet alleen bij mij zo was bewees het feit dat er geen enkele acceptabele reactie op kwam. De selectiecommissie, waarvan o.a. Prof. van Philips van onze Faculteit deel uitmaakt, besloot toen alle daarvoor in aanmerking komende leden van het wetenschappelijk corps van de sociale en economische faculteiten in Nederland persoonlijk te benaderen met het verzoek om gedurende een aantal jaren een kort gastdocentschap aan de Faculteit te komen vervullen. Van onze Faculteit werden de heren Dekker, Driehuis, Verburg en mijzelf door de Senaat tot benoeming voorgedragen. Jammer genoeg moest Prof. Driehuis als gevolg van privé-omstandigheden afzeggen. Dat had tot gevolg dat mijn vertrek op 14 november plaatsvond, ik op 17 november het eerste college economie mocht verzorgen dat in een faculteit die dat vak in haar naam voerde in Suriname werd gegeven. Op 22 december viel het laatste college van het trimester en kon ik Kerstavond weer in Nederland meemaken. Voor die tijd waren er wel wat kleine communicatiestoornissen en strubbelingen in het procedurele vlak geweest, maar die werden ter plaatse weer rechtgebreid.

Dit alles zegt natuurlijk nog niets over het "waarom" bij mijzelf. Toen ik de brief waarover ik het zoëven had in handen kreeg, wás dat er dan ook nauwelijks: "Je hebt er nu een vijftal onderwijsjaren bij de Universiteit van Amsterdam opzitten en je wilt gewoon eens in een heel andere omgeving en levenssfeer je vak uitoefenen". Zo op het oog dus niet meer dan gewoon "ieder-mens-wil-welles-wat-anders". Je realiseert je heus wel dat je aan een stuk pionierswerk gaat meedoen, en dat noodzakelijke stukje idealisme komt er dan ook nog wel bij. Maar aan het volkomen loslaten van je welvaartsstaat-universiteit-instelling en het in-de-huid-kruipen van een totaal andere en minder ontwikkelde samenleving, om van daaruit de vraagstukken waarvoor je in een (veel te) korte tijd staat, te bestuderen dacht je nog in de verte niet. "Opdoen van ervaring" stond voorop. Je stelt je daarbij voor dat "alles natuurlijk anders is". Maar zodra je aan het werk bent, blijkt dat wel mee te vallen.

Het uitzicht op de Suriname-rivier bij het voorbereiden van colleges steekt weliswaar af bij dat op de doodlopende brede sloot achter het Tellegenhuis, maar de foto van het Regeringsgebouw in Paramaribo

waar de Universiteit over de eerste verdieping beschikt en de Sociaal-Economische Faculteit - gelukkig maar tijdelijk - inwoning "geniet" bij het Nationaal Planbureau is er één zoals overal. | Zelfs het leven in Paramaribo lijkt bij een eerste kennismaking ook nog niet zoveel nieuw en anders, uitgezonderd dan in de week van de Onafhankelijkheidsfeesten, niet bij uitstek de gelegenheid om op je hotelkamer te zitten verpieteren.... Na een week van werken aan de Faculteit was er al zowel met de collega's en de studenten een geweldige sfeer van vertrouwen en een "elkaar vinden in het belang van een project dat voor een samenleving in haar ontwikkelingsfase essentieel is. Na deze eerste kennismaking met de studenten in Paramaribo - uiteindelijk toch de hoofdpersonen in het kader van deze uitzendingen - kan ik alleen maar concluderen: "er zijn geen Amsterdamse studenten en Surinaamse studenten en .. ....wat voor studenten dan ook. Er zijn alleen maar volwassen jonge mensen, waarmee je, werkend vanuit eenzelfde interessesfeer, tot een positieve samenwerking kunt komen."

de studiemogelijkheden

Studenten die aan de Universiteit van Suriname economie willen gaan studeren hebben twee mogelijkheden, afhankelijk van hun vooropleiding. Met een HAVO-vooropleiding kunnen zij zich voorbereiden op het Licentiaatsexamen. Deze studie duurt vier jaar en is gelijk te stellen aan de vroeger aan onze faculteit mogelijke, maar nadien afgeschafte "baccalaureaatsstudie", een universitaire, meer rechtstreeks op de praktijk gerichte economieopleiding. Bezitten zij echter een VWO-opleiding, dan kunnen zij volgens de "Landsverordening" die het universitair onderwijs regelt zich direct als doctoraalstudent laten inschrijven. Tijdens deze laatste op-

leiding is het mogelijk om te "switchen" naar de licentiaatskant, terwijl anderszijds studenten die hun licentiaatsopleiding met goed gevolg hebben doorlopen zich alsnog op het doctoralexamen kunnen gaan voorbereiden, o.a. door het volgen van een "onderzoek-jaarprogramma" waarover straks meer.

Momenteel telt de Faculteit elf economiestudenten, t.w. twee tweedejaars-licentiaats - de "twee" waarvan in het interview met Mevrouw Sedoc in NRC-Handelsblad sprake was -, drie eerste jaars-licentiaatsstudenten en zes eerstejaars-doctoraalstudenten. Nu betekende dit niet dat mijn gehoor maar uit elf mensen bestond, want de inleidende economie leges welke mijn collega Dr. Y.B. de Wit en ikzelf gaven, werden ook gevolgd door de studenten in de sociale wetenschappen. Daarmee kwam de gemiddelde collegebezetting op ca. 20 studenten. Om zulke aantallen zou je als lezer kunnen lachen en je afvragen of die niet veel goedkoper in Nederland of aan de meer nabijgelegen University of the West Indies in Jamaica zouden kunnen gaan studeren. Alvorens dat te doen moet je toch nog wel een paar dingen in het oog houden.

1. Het gaat hier alleen om dagstudenten; de mogelijkheid tot avondstudie is nog niet geopend.

2. Een huidige inwonertal van ca. 400.000 - waarvan (nog) 115.000 in Nederland - betekent dat de groep jongeren die gaat studeren maar uit een betrekkelijk kleine groep kan worden gerecruteerd. Met het toenemen van de welvaart zou verwacht mogen worden dat deze groep in omvang gaat toenemen.

3. De Commissie van Surinaams-Nederlandse deskundigen schrijft in haar "Programma voor de sociaal-economische ontwikkeling van Suriname" dat - ik citeer - "door een geconcentreerde aandacht voor scholing, opleiding, kennisoverdracht op alle terreinen, Suriname in toenemende mate van eigen deskundige mankracht gebruik zal kunnen maken". Wat zij hier precies onder "deskundig" verstaat omschrijft de Commissie niet nader, maar dat zij hieronder ook economen verstaat is zonder meer aanmerkelijk, hoewel toch eigenlijk niet meer dan dat. Niet voor misverstanden vatbaar is echter dat zij bedoelen "met kennis van de eigen problematiek van de Surinaamse samenleving". Studeren aan een universiteit in eigen land geeft het grote voordeel dat men als aankomend academicus ook in de eigen samenleving kan groeien. Belangrijker dan de aantallen studenten worden dan de factoren waarop dat voordeel tegen de osten wordt afgewogen.

Met de proclamatie van de Faculteit op 1 november 1975 heeft de Surinaamse regering laten blijken dat zij deze en andere mogelijke voordelen tezamen zwaarder heeft laten wegen dan de kosten. Vandaar dat Prof. van Philips in zijn grondig uitgewerkte "Rapport betreffende de economische studierichting van de Sociaal-Economische Faculteit", uitgebracht in zijn functie van adviseur van de Universiteit van Suriname, niet is ingegaan op het vraagstuk van de toekomstige behoefte aan economen, maar een structuurschets heeft gegeven waarop de Faculteit nu haar eerste studiejaar in grote lijnen heeft opgebouwd.

vooruitzichten

De benoeming per 1 januari jl. van Dr. Jules Sedney, voormalig minister-president van Suriname, en samen met Prof. van Philips behorend tot Surinamese "economen van het eerste uur" vormt een eerste mijlpaal in het bestaan van de Faculteit. Hij zal vanaf dit jaar worden bijgestaan door twee vaste docenten, t.w. één voor bedrijfseconomie en één voor algemene economie.

In die laatste functie hoop ik mij spoedig bij hem en collega Dekker - Prof. Verburg is dan al weer terug - te voegen om samen de opzet die Prof. van Philips heeft uitgestippeld inhoud te gaan geven. Zover zijn we nu nog lang niet, maar een drietal plannen ligt al vast.

1. Alle eerstejaars studenten, ook die in de sociale wetenschappen, krijgen een "Algemene inleiding in de economie" die direct aan de Surinaamse actualiteit gekoppeld is. Zij krijgen namelijk meteen de beschikking over de laatste verschenen Nationale Rekeningen, het Jaarverslag van de Centrale Bank van Suriname, plus de eerste twee hoofdstukken uit het reeds genoemde "Programma voor de sociaal-economische ontwikkeling van Suriname". Dat maakt het mogelijk om begrippen als "betalingsbalans, nationaal inkomen, financieringstekort van de overheid" enz. niet alleen theoretisch, maar ook aan de hand van de praktijk te behandelen.

2. De studenten die na twee jaar definitief voor de "doctorale richting" kiezen krijgen een heel jaar "Theorie en praktijk van het economisch onderzoek". Het theoretisch gedeelte kan bestaan uit de vakken methodologie - voornamelijk gericht op het kunnen formuleren van probleemstellingen - en statistische analyse. Het praktisch gedeelte bestaat uit plaatsing op het op te richten facultair onderzoeksinstituut. Dit laatste project moet nog van de grond komen; gedacht wordt aan de vorm van een stichting waarin de faculteit kan deelnemen. De voordelen van een dergelijk eigen onderzoeksinstituut liggen voor de hand: opdrachten van verschillende ministeries en instellingen kunnen worden uitgevoerd op grond van één bestand aan

gegevens, hetgeen kostenbesparend en dus aantrekkelijk voor de opdrachtgevers werkt. De onderzoeker krijgt daardoor ervaring en raakt vertrouwd met het werken met cijfermateriaal.

3. De studenten die voor de meer praktisch gerichte "licentiaatsopleiding" kiezen, krijgen een programma van een jaar waarin zij, naast hun stage, een aantal z.g. "praktische vakken" - als geheel gericht op de sociaal-economische besturing van Suriname - gedoceerd krijgen. Te denken valt aan: bankwezen, arbeidsrecht, belastingrecht en bestuurskunde. Voor deze vakken wordt er primair naar gestreefd docenten uit de Surinaamse praktijk aan te trekken.

In het algemeen zal grote nadruk worden gelegd op de "coaching" van Surinaamse docenten; mogelijk worden de salarissen bij het universitaire onderwijs aantrekkelijker dan ze nu - vooral in vergelijking met het bedrijfsleven - zijn.

Het derde trimester staat nu voor de deur. Als dit slaagt, en daarmee ook het eerste studiejaar, kan daarvan een enorme psychologische stimulans uitgaan. Als dit er toe leidt dat er voor het studiejaar 1976/1977 een aantal van 25 tot 30 studenten voor economie inschrijft, is er alleszins reden tot tevredenheid.

Graag hoop ik u van tijd tot tijd op de hoogte te houden van het reilen en zeilen op de Sociaal-Economische Faculteit in Suriname.

H.N.Hoogendonk.

'niet minder, maar wel anders'

studiedag 'vrouw, gezin en ekonomie'.

Met wat gemengde gevoelens hoorden we de heer Driehuis na afloop van 't werkloosheidsforum een studiedag over "Vrouw, gezin en ekonomie" aankondigen. Enerzijds een gevoel van verrassing zo van zelfs hier dringt wat door, aan de andere kant toch een zekere vrees voor wat komen zou, als in een mannenfaculteit als de onze over vrouwen gepreut gaat worden, een vrees die nog versterkt werd door de olijke toevoeging van de professor: "U moet zelf maar zien wat U zich daarbij voor wilt stellen."

mannen...

Op de studiedag, 28 november vorig jaar, bleken de verwoede pogingen van de faculteit om zoveel mogelijk mensen 'van buiten' te interesseren voor hier gehouden lezingen een ongekend succes te hebben: in de flink gevulde zaal was vrijwel geen student of staflid van de economische faculteit te bekennen. Wel een tikje beschamend. Het publiek bestond voor het overgrote deel uit vrouwen. Des te opvallender was het eigenlijk dat wat vragenstellen en discussiëren betreft de mannen relatief ontzettend op de voorgrond traden (we hebben de statistieken even bijgehouden: van de 37 reacties uit het publiek kwamen er 22 van vrouwen en 15 van mannen, terwijl de laatste misschien 10% van het publiek uitmaakten). De eerste twee sprekers waren trouwens (ook al) mannen. In zijn opening verklaarde de heer Driehuis dat de aanleiding tot het organiseren van deze studiedag nu eens niet het jaar van de vrouw was (?), maar de toenemende belangstelling in de ekonomie voor het functioneren van vrouwen in het maatschappelijk proces en de rol van het gezin in de vorming van human

capital. Of de komst van mw. Bruyn-Hundt als wetenschappelijk medewerkster bij de vakgroep makro-ekonomie (zij publiceerde talloze artikelen in Opzij, ESB enz. over vrouw, gezin, emancipatie en ekonomie) er iets mee te maken had, vermeldde hij niet. Alles waarvoor we bij de aankondiging van de studiedag bang geweest waren verscheen nu voor ons in de persoon van prof. van Praag. Hij begon onmiddellijk met te zeggen dat hij helemaal niet 'deskundig' was, maar dat hij alleen maar over dit probleem (?) een beetje had nagedacht in ESB; zo gauw hij dan ook aangevallen werd, en dat gebeurde nogal eens, vooral over zijn cijfermateriaal was het nodige te zeggen, was dit zijn steeds terugkomende verweer. Hij was ook degene die de gevleugelde woorden sprak: "Vrouwen zijn, naar mijn mening, niet minder, maar wel anders". Stel je even voor, een Philips-direkteur komt een lezing houden: "Arbeiders zijn, naar mijn mening, niet minder, maar wel anders".. De rest van zijn betoeg bestond uit wat vrijblijvende filosofietjes over hoe het zou zijn als meer vrouwen buitenshuis zouden gaan werken. Het kwam erop neer, globaal, dat de mannen hun baan houden, en dat de vrouwen 'erbij' gaan werken en er dus een "additionele vraag ontstaat naar diensten die het huisvrouwlijk werk kunnen overnemen" en dat "een groot deel van de nieuwe (te scheppen) arbeidsplaatsen zal dienen tot bevrediging van deze behoeften" (maw. iedere vrouw wordt werkster bij haar bureu). Als je al als man over kwesties van vrouwenbevrijding een zaal vanaf het sprekersgestoelte meent te mogen toespreken dan lijkt ons toch het minste wat je

daarbij hoort te doen: de zaak ook eens op jezelf (als man) te btrekken, en 't was duidelijk dat Van Praag daar fikse moeite mee had, zo hij al op 't idee was gekomen. Hij kon zich, zei hij, prima voorstellen dat zijn vrouw zou willen gaan werken (zaal: "o, doet ze dat dan niet?"), maar op een suggestie uit het publiek dat de mannelijke helft van de bevolking dan misschien ook eens de handen uit de mouwen zou kunnen steken wist hij alleen maar, met nauw verholten trots, te vertellen dat hij iedere avond afwaste, en dat hij dat helemaal niet vervelend vond (zou hij ook wel eens iets doen wat hij wel vervelend vindt?) De inkomsekwentie ten voeten uit tussen aan de ene kant groot medeleven met de werkgever die toch zo weinig van zijn vrouwlijke werkneemsters opan kan met hun zware binding aan de huishoudelijke, opvoedende en verzorgende taak, en aan de andere kant 't bagatelliseren van datzelfde huishoudelijke werk als 't om hemzelf gaat.

verzorgingsloon

Een veel gedokumenteerder en overdichter verhaal hield drs. Bruyn; haar oplossingen en suggesties zijn vooral op de praktijk gericht. Ze pleit o.m. voor een verzorgingsloon voor moeders en/of vaders wanneer door hun verzorgende en opvoedende taak een inkomensverwerving buiten het gezin onmogelijk is. Dat wil nog niet zeggen dat ze nou zo radikaal is en dat haar opvattingen binnen de vrouwenbeweging algemeen gedeeld worden, en er kwam dan ook kritiek uit de zaal in de zin dat ze toch nog teveel in het traditionele rolpatroon zou blijven steken.

vervolg pagina 17

ECON. SOCIOLOGIE

GLAZEN GOOIEN IN DE FACULTEITSRAAD

Een principieel besluit over de status van de wetenschappelijke hoofdmedewerker lijkt het enige concrete wat bereikt is tijdens de ruim vier uur durende vergadering van de Faculteitsraad dd. 19-1-1976. Of hiermee een blijvende oplossing in het slepende conflict binnen de vakgroep economische sociologie is gevonden is de vraag. Reeds tijdens de vergadering lieten zowel mevr. Scobie als Prof. Zahn het "onaanvaardbaar" klinken.

GOEDE DIENSTEN

De FR vergadering was geheel gewijd aan de bespreking van het rapport van de "Commissie van onderzoek en goede diensten inzake conflict vakgroep Economische Sociologie". Deze commissie werd ingesteld n.a.v. een brief van de heer Zahn aan de FR, waarin hij o.a. verzoekt om vernietiging van vakgroepbesluiten.

Dat deze commissie geen makkelijke taak had bleek reeds bij de mondelinge toelichting van de voorzitter van deze commissie, de heer Nordemann: "Zahn en Scobie hebben van het begin af aan duidelijk stelling genomen, hetgeen het werk van de commissie bijna onmogelijk gemaakt heeft". Dat zij toch doorging is daaraan te danken, dat zij na de eerste ronde gesprekken mogelijkheden zag om "tot een werkbare situatie te komen".

De commissie heeft getracht de vakgroepleden actief bij het denkwerk te betrekken.

Nordemann herinnerde eraan, dat een conceptie, ontworpen in samenwerking met Zahn, vrijwel onmiddellijk door deze weer werd verworpen, hetgeen grote vertraging tot gevolg had. Hij zag het verlenen van "goede diensten" ernstig bemoeilijkt door de grote spanning tussen de vakgroepleden. Hij stelde dan ook, dat naast verschil in wetenschapsovatting, karakterologische verschillen als een belangrijke factor in het conflict gezien moeten worden.

Voor Zahn was het onaanvaardbaar dat het conflict werd herleid tot een psychologisch probleem: naar zijn mening hield de samenwerking op, omdat Carchedi zijn wetenschapsovatting aan anderen opdrong en probeerde binnen de vakgroep te domineren. Hij stelde: "Onderwijs in economische sociologie kan niet verangen worden door de theorie van het monopolie-kapitaal" en: "collega Carchedi is Marxistisch econoom i.p.v. economisch socioloog", Carchedi heeft zich niet aan de afspraken gehouden en ontketende na zijn vaste aanstelling een machtsstrijd binnen de vakgroep: "Alleen over de aanschaf van potloden kon nog overeenstemming worden bereikt". Zahn beuigt zijn spijt ooit het formulier m.b.t. de vaste aanstelling van Carchedi getekend te hebben, hoewel deze aanstelling tot stand kwam op basis van door hemzelf uitgebrachte rapporten. Dit bracht Ankum tot de uitroep: "Je hebt geen poot om op te staan". Uit het betoog van Prof. Klant lichten wij enkele citaten die het waar zijn om voor het nageslacht bewaard te blijven: "de heer Zahn beschikt over een virtuoos vermogen, om zijn eigen gla-

Het in 1963 aan de Universiteit van Amsterdam ingestelde Ordinariaat "Economische Sociologie" kent zo langzamerhand een respectabele "erelijst" van conflicten.

Vanaf 1970 verschijnen hierover regelmatig berichten in Rostra, het laatst no. 39, waarin alles nog eens op een rijtje werd gezet. De tijdens deze conflicten ontstane vacatures, werden bezet door Dr. Carchedi en Drs. Scobie. Tijdens Prof. Zahn's verblijf in Amerika, in 1973, waren meningsverschillen over de te behandelen stof en boekenlijst aanleiding voor drs. Scobie om hem te schrijven. Prof. Zahn reageerde hierop met het intrekken van de oorspronkelijke goedkeuring over de door Carchedi gebruikte literatuurlijst. Het jaar 74/75 geeft een onderwijsprogramma te zien dat, in gezamenlijk overleg opgesteld, een hoorcollege van dr. Carchedi in het 2e blok bevat. In november 1974 echter, komt op de besluitenlijst van de vakgroepvergadering voor: "In principe volgen alle studenten het hoorcollege van Ernest" (Zahn). Op 29-11-1974 stuurt Zahn een brief aan de voorzitter van de Faculteitsraad, waarin hij zich distancieert

van de wetenschappelijke opvattingen van zijn hoofdmedewerker en medeverantwoordelijkheid afwijst voor de studieresultaten van doctoraalstudenten die hun tentamen niet bij hem hebben afgelegd, die geen scriptie onder zijn toezicht hebben geschreven of die, zonder met hem te overleggen, een literatuurlijst voor het doctoraal tentamen hebben samengesteld. Op 9-12-1974 neemt de vakgroep toch weer het besluit de vastgestelde taakverdeling voor het 2e blok te handhaven. Op 9-1-1975 verschijnt er in Folia Civitatis een verklaring van Prof. Zahn die in grote lijn zijn brief van 29-11-1974 dekt. Drie vakgroepsbesluiten van begin 1975 (scriptie-beoordelingssysteem, medewerkers vaste dienst mogen groot doctoraaltentamen afnemen, onderwijstakenroulatie), en zijn reeds bestaande kritiek op dr. Carchedi brengen Prof. Zahn ertoe een brief te schrijven aan de Voorzitter van de Faculteitsraad, waarin hij o.a. de faculteitsraad verzoekt de bestaande scriptieregeling ongedaan te maken en een commissie de wetenschappelijke kwaliteiten van de colleges van dr. Carchedi te laten beoordelen.

v.l.n.r. Drs. Scobie, Prof. Zahn, Dr. Carchedi, Dhr Schlüter

zen in te gooien", "De vakgroep voert een Case-Study op om haar eigen theorieën te toetsen", "het heeft een zekere bekoring om de gehele vakgroep te ontslaan", en "het zal de communicatie bevorderen, als enkele leden van de vakgroep een goede Nederlandse-taal cursus gaan volgen".

De scheiding der geesten bleek zonneklaar tijdens het betoog van dr. Carchedi. Hij wist, meerdere malen gestoord door emotionele interrupties van drs. Scobie, te vertellen dat zijns inziens debat aan het conflict zijn: het feit dat zijn artikelen niet voor publicatie gelezen werden en er ook geen wetenschappelijke discussie over ontstond. Ook het feit dat zijn collega's nooit bij zijn colleges aanwezig waren geweest, was niet bevorderlijk voor de samenwerking. Dr. Carchedi's belangrijkste punt van kritiek was dat zijn wetenschapsovatting niet door zijn collega's gerespecteerd werd.

GODFATHER

Na de schorsing kreeg de vergadering een ludiek karakter toen drs. Kleijn de beide partijen verzocht om in door hem op het bord aangebrachte velden de grootte van beider specialisatie binnen de sociologische wetenschap aan te geven. Deze typisch statistische benadering werd door de meerderheid van de raad niet serieus genomen, wel echter door Prof. Verburg die door invulling van de tekening duidelijk van zijn standpunt blijk gaf, nl. dat het vakgebied van dr. Carchedi slechts zeer ten dele overeenkomt met economische sociologie. De verwarde discussie die hierna volgde eindigde met een stemming, gehouden op sterke aandrang van de voorzitter. Dit gebeurde op een moment, waarop duidelijkheid over de kwestie meer dan ooit ver te zoeken was. Tijdens het handen opsteken klonken nog kreten als: "waar stem-

men we nu eigenlijk over". De faculteitsraad koos voor mogelijkheid 7, uit de door de Commissie goede diensten aangedragen alternatieven, geamendeerd door Zimmerman: De heer Zahn en de heer Carchedi stellen ieder een doctoraalprogramma op inhoudelijk bepaald door voorkeuren en specialisaties der beide docenten. De vakgroep maakt een gemeenschappelijk kandidaatsprogramma op basis van een werkverdeling door de FR. De heer Carchedi zal onder "supervisie" gesteld worden van een hoogleraar buiten de vakgroep Economische Sociologie. Deze "Godfather" zal binnen de economische, dan wel bijv. de sociologische faculteit gezocht moeten worden.

EK/PvH

VROUWEN VERVOLG

Een van de stellingen van de andere spreker, 2^e kamer-lid mw. Epema-Brugman, luidde: "Als de emancipatie al ver gevorderd zou zijn, zou dit onderwerp op een studiedag als deze niet meer voorkomen". Wie verder geïnteresseerd is in haar verhaal over konsumentenproblematiek en in het boeiende betoog van prof. de Wolff over een aantal onderzoeken over de invloed van de moeder en haar opleiding en de verdere sociaal-economische achtergrond van het gezin op de vorming van human capital, raden we aan om de dokumentatiemap van de studiedag ter hand te nemen (k.3355).

Naast alle kritische opmerkingen toch alle lof voor de vakgroep makro-economie en, mogen we wel aannemen i.h.v. voor mw. Bruyn en mw. de Schipper, voor dit initiatief. Laten we hopen dat dit een aardige aanzet is geweest voor meer studie over dit onderwerp, en dan gewoon: beter, maar wel (iets) anders.

Iris de Veer
Richard Hengeveld

oratie

"Een rechtsgeleerdheid die de wetten als uitgangspunt aanvaardt en zich daarom als wetswetenschap verstaat, moet noodzakelijkerwijs tot lakel van de Status quo worden. Voor een rechtswetenschap is een criterium buiten de Wet door binnen het recht nodig", aldus Prof. Brüll in zijn inaugurale rede, waarvan een samenvatting hier volgt, gehouden op 8 december 1975 bij het aanvaarden van het ambt van gewoon hoogleraar in het belastingrecht. Dit criterium wordt gevonden in de drie houdingen waarmee de mens in de samenleving staat: anti-sociaal, a-sociaal en sociaal.

Deze basiskrachten vormen een gemeenschappelijk uitgangspunt voor alle menswetenschappen (het vinden van een gemeenschappelijke grondslag voor deze wetenschappen was de, onvoltooide, taak die prof. Brüll's leermeester, Prof. de Lange zich had gesteld. Het moderne rechtsbewustzijn dient erop gericht te zijn de eventuele kwalijke gevolgen van anti- en a-sociaal gedrag te niet te doen. Dit kan op twee manieren gebeuren. Tegenwoordig wordt de oplossing veelal gevonden in overneming door de staat van die gebieden waarop economisch gebied anti-sociaal misbruik optreedt en legt zo zijn filosofie aan de bevolking op. Een andere weg zou zijn dat het economisch leven van zijn machtsmiddelen zou worden ontdaan, de vrijheid garandeert aan het geestelijken en op deze grondslag de beide gebieden zich autonoom kunnen ontwikkelen.

rond/uit de raad

De faculteitsraad hield zich in haar vergadering van 5 januari jl. bezig met de vraag: hoe gaan we herprogrammeren? Immers alle faculteiten moeten voor 1 oktober van dit jaar voorstellen indienen voor een (nieuw) studieprogramma voor 4 of 5 jaar.

De manier waarop zo'n voorstel tot stand komt is natuurlijk nogal bepalend voor het uiteindelijke resultaat. In de faculteit leven ruwweg 2 meningen hiervoor. De ene mogelijkheid is om een, uit een aantal "deskundigen" samengestelde, commissie, autonoom een aantal programma's te laten bedenken en daarvoor de faculteitsraad tenslotte een beslissing te laten nemen. De andere mogelijkheid is om in een zo vroeg mogelijk stadium, zoveel mogelijk mensen bij het opstellen van een nieuw programma te betrekken, d.m.v. fasevergaderingen, onderwijsdagen en daarbij vooral te onderzoeken, waar het huidige studieprogramma tekort schiet. Dit laatste houdt in dat je de ervaringen van de betrokkenen (studenten, docenten) gebruikt om een beter (nieuw) programma op te stellen. De raad nam nog geen definitief besluit over de te volgen procedure, maar het ziet er naar uit dat er voldoende mogelijkheid voor alle betrokkenen zal zijn om over de herprogrammering mee te praten.

In de volgende "rond uit de raad" meer over deze "continuing story". In dezelfde f.r. kwam (weer) een brief van Professor Zahn aan de orde. In deze brief maakt de heer Zahn bezwaar tegen de kandidatuur van een wetenschappelijk medewerker uit een heel andere vakgroep voor het lidmaatschap van de onderwijscommissie.

De reden hiervoor was dat de medewerker in het verleden een conflict met professor Zahn had gehad. Ook verweet hij de medewerker een gebrek aan collegialiteit, wat o.a. moest blijken uit de weigering van de medewerker om met professor Zahn te tafeltennissen (een gebruikelijke besteding van de middagpauze van een aantal leden van het wetenschappelijk corps). Afgezien van het feit dat het laatste argument wat belachelijk aandoet, was het vooral de hetzerige terreur van de brief, die veel faculteitsraadleden geschokt heeft. Professor Klant sprak terecht van een heksenjacht. Bovendien liet de heer Zahn weten dat hij geraadpleegd had willen worden bij de benoeming van de medewerker. Hierin ligt ook het gevaarlijke karakter van de brief van professor Zahn: het betrekken van het politieke en conflictologi-

sche verleden (en heden) in een benoemingsprocedure. De faculteitsraad constateerde terecht dat aan de brief van de heer Zahn, geen argumenten ten nadele van de functievervulling van de medewerker kunnen worden ontleend (11 tegen 1 stem).

Ook in de raadsvergadering van 19 januari speelde de heer Zahn een rol. De raad was nl. bijeen om een oplossing te zoeken voor het conflict in de vakgroep economische sociologie. Omdat elders in deze Rostra een verslag van deze vergadering is opgenomen zal ik me beperken tot het onderwijsbelang van de discussie en het besluit in de F.R. Het conflict handelt/handelde om de overeenstemming die volgens de WUB nodig is tussen een hoogleraar en zijn medewerker(s). Professor Zahn verklaarde dat van overeenstemming tussen hem en zijn medewerker Carchedi geen sprake meer was en dat hij geen verantwoordelijkheid wenste te nemen voor de scripties en tentamens die door Carchedi waren beoordeeld en voor de door Carchedi gegeven hoorcolleges. De heer Zahn en de andere medewerker mevrouw Scobie gaven op de vergadering te kennen dat de enige werkelijke oplossingen zouden zijn, óf het vertrek van de heer Carchedi, óf het opheffen van de vakgroep economische sociologie. Beide "oplossingen" zouden grote gevolgen hebben voor het onderwijs in de economische sociologie, omdat in het le geval de pluriformiteit zou worden aangetast en in het 2e geval het onderwijs op de l.t. helemaal zou verdwijnen.

De faculteitsraad besloot van de leden van de vakgroep samenwerking te eisen. Deze samenwerking moet resulteren in een gezamenlijk opgesteld kandidaatsprogramma en aparte doctoraalprogramma's. Het belang van het besluit ligt in het feit dat de raad het pluriforme onderwijsaanbod heeft gewaarborgd en niet heeft toegegeven aan de botte weigering tot samenwerking van de "onbevengene wetenschapper" *) de heer Zahn en mevrouw Scobie.

Het scheidde dit keer meer als een "heertje" want het besluit werd met 11 stemmen voor, 1 tegen en 2 onthoudingen genomen.

Tot de volgende keer.

Rob Kerstens
studentlid Dagelijks
Bestuur.

*) de heer Zahn is sympathisant van de Stichting ter bevordering van een Onbevengene Beoefening van Wetenschap en Onderwijs.

Dit tweede model heeft de voorkeur van prof. Brüll.

Prof. Brüll ging economie studeren omdat hij meende hiermee iets te kunnen doen voor de ideeën en opvattingen van Rudolf Steiner. Steiner poogde door zijn theorie van de sociale driegeleding een bijdrage te leveren voor de oplossing van het sociale vraagstuk. Naarmate zijn studie vorderde werd, volgens Brüll zelf, de kloof tussen de veronderstelde heilstaat enerzijds, de gangbare theorie en de maatschappelijke werkelijkheid anderzijds steeds groter. Dit probleem vond zijn oplossing toen Prof. Brüll kennis nam van het werk van Prof. de Lange, een niet-antroposoof die toch in de beginselenwereld precies die krachten terug vond, die Steiner als de in de samenleving werkzame had aangeduid.

Aan het slot van zijn betoog geeft Prof. Brüll zelf al aan wat voor ver-

warring en misverstanden er bestaan over zijn benadering van 't belastingrecht.

"En als tenslotte een recent in mijn betoog aanleiding vindt om over een 'antroposofische intreedende aan Rode Universiteit van Amsterdam' te schrijven, dan blijve de kwalificatie van de instelling voor zijn rekening, doch met de aanduiding van deze rede heeft hij deze keer gelijk. Slechts wie vindt, dat hij als materialist geen wereldbeschouwing heeft, kan van mening zijn, dat wetenschap zonder wereldbeschouwing bedreven kan worden. En schaam mij er niet voor om naast hetgeen aan open of cryptodarwinisme, aan open of cryptomarkisme (in de meeste gevallen nog onbewust ook) hier en elders ex cathedra wordt verkondigd, dat gene te plaatsen, wat uitgewerkt kan worden op grond van de geesteswetenschappelijke inrichtingen die door Steiner verward zijn. P.v.H.

JAMMER JOS!

In het belang van juiste en volledige berichtgeving zouden wij enige onjuistheden en insinuaties willen rechtzetten die in Rostra 41 zijn geslopen.

In het artikel "Laat de FR zich in de kaart kijken" schrijft Jos Smit dat het verwonderlijk is dat de Ansichtkaart van Adri Stam bij het Faculteitsbureau terecht is gekomen.

Jos is blijkbaar niet op de hoogte van de gang van zaken. Het is namelijk gebruikelijk dat post voor studenten-groeperingen en studentenverenigingen op het Faculteitsbureau wordt afgeleverd als op de betreffende kamers niemand aanwezig is.

Ten tweede suggereert Jos Smit dat er een coalitie tussen de Werkgroep Economen en de EPB gevormd zou zijn.

Inzet van deze - door uw achterdochtige redakteur - veronderstelde koehandel zou de kandidatuur van Paul Baneke voor het Dagelijks Bestuur zijn met als tegenprestatie het stemmen vóór de motie Verburg (het afzetten van Adri Stam als lid van de Commissie van Goede Diensten). Bij het stemmen over de motie Verburg hebben wij ons louter en alleen gebaseerd op onze eigen mening, zonder aanzien des persoons.

In de Rostra-redactie hebben wij op een prettige manier met Adri Stam samengewerkt. Wat ons betreft had men van die kaart moeten afblijven, maar het was voor risico van de schrijver

dat dit gelezen werd en dan moet hij ook de consequenties dragen.

Op het moment dat de uitlatingen van Adri Stam in de openbaarheid kwamen kon meteen iedere uitspraak van de Commissie worden aangevochten op grond van vooringenomenheid.

De positie van Adri Stam was volgens ons onhoudbaar geworden, te meer daar hier getracht moet worden "het onverzoenlijke te verzoenen" (Knaack). Ieder commissielid heeft zich te onthouden van provocerende uitspraken. Het enige wat Adri Stam had kunnen doen was zijn verontschuldiging aanbieden, dit weigerde hij. Jammer, Jos, dit had je natuurlijk niet kunnen weten.

Ten aanzien van het artikel van Wiens van Asselt "Rond/uit de Raad" in hetzelfde nummer het volgende.

Wiens schrijft dat de WE meende dat zij bijna evenveel stemmen als de Aktiegroep had. Dit is onjuist. De teur was dat alleen de grootste studentenfractie een reële kandidaat kon leveren. Wij hebben wel gezegd dat het niet veel stemmen scheelde of wij hadden er nog een zetel bij, hiermee zou de verhouding in de FR dan op 3-3 zijn gekomen, wat dus wil zeggen dat we op dit moment in de Raad onderverteenwoordigd zijn. De zogenaamde restzetel ging naar de Aktiegroep. En dit bij een opkomstpercentage van 50%, zo sterk staan die jongens dus niet.

Wij hebben Paul Baneke kandidaat gesteld en we vonden dit - al het bovenstaande in aanmerking genomen - ook een reële kandidaat.

Namens de Werkgroep Economen

Paul Baneke
Hubert Sturm

JAMMER

Kern van de zaak blijft: Adri Stam wordt vooringenomenheid verweten. Voor zover er hiervan sprake was, was deze al bekend.

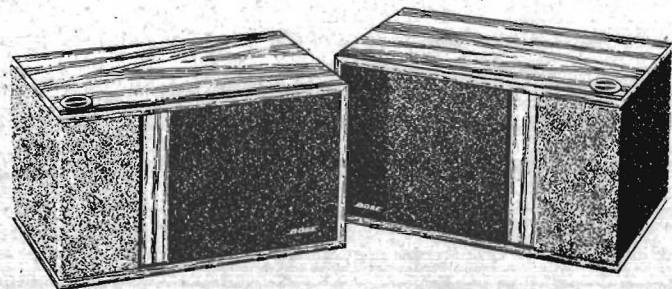
Onder het genot van Portugese zon, port en enige revolutionaire winden denkt men er niet meteen aan dat Ansichtkaarten voor een bepaalde groepering bestemd, door iedereen gelezen zullen worden.

't Is een beetje a-moreel om dit soort kaarten te misbruiken om iemand te wippen.

Heel jammer, ook voor de werkgroep. Bovendien vallen groeten op Ansichtkaarten, zoals ongetwijfeld ook de werkgroep bekend, wel eens wat uitbundig uit. Morgen schrijft iemand een kaartje naar de Age met als groet: 'Blaas de faculteit maar eens lekker op!'. Wat gaat de fr dan doen: beide handen afhakken, zodat de desbetreffende persoon in ieder geval geen bom kan plaatsen?

JOS

BOSE 301

Ontdek 't geheim van de akoesti-knop

De Bose 301

De jongste telg uit de direct reflecting generatie. Werkt ook al volgens 't Direct Reflecting System®. Door de geniale akoesti-knop is hij uitermate geschikt voor de gemiddelde huiskamer. Met de akoesti-knop kunt u de geluidsreflecties richten als uw muren niet zo goed weerkaatsen. Of als er dichtbij geen muur is. Bovendien kunt hiermee de akoestiek heel intiem maken, bij solo's en combo's. Of heel ruimtelijk bij koor en orkest. Afm. 43 x 27 x 24 cm. Aan te sluiten op elke installatie. Stereo en quadra. Aanbevolen versterker-vermogen 10-60 Watt RMS per kanaal.

BOSE

In 't hart van de muziek

Voor documentatie en dealeradres:
Bose-Benelux b.v. Tel. 020-255183.
postbus 2181, Brouwersgr. 286, Amsterdam

Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam. **Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden.** Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguïstiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam.

daaron!

Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden. Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguïstiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam.

Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden. Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguïstiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam.

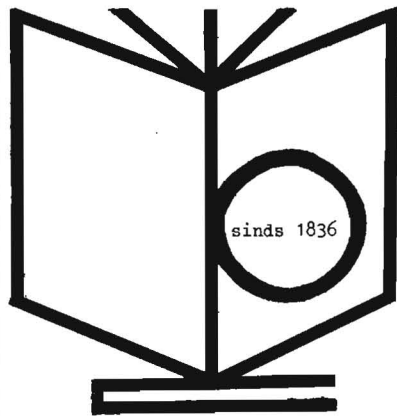
Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden. Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguïstiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam.

Studieboeken voor alle fakulteiten, alsmede teken- en schrijfbenodigdheden. Breed en diep assortiment. Korte levertijden. Vestiging Spui 10, telefoon 67212 voor: Andragogie, Antropologie, Economie, Geneeskunde, Linguïstiek, Pedagogie, Politicologie, Psychologie, Rechten en Sociologie. Tevens een groot algemeen assortiment, waaronder Geschiedenis en Kunst. Vestiging Sarphatistraat 139, telefoon 67212 voor: Biologie, Exacte Wetenschappen, Wijsbegeerte. Academische Boekhandel Scheltema, Holkema & Vermeulen B.V. Amsterdam.

academische boekhandel
 scheltema holkema & vermeulen bv
 spui 10 amsterdam tel. 020-67212

brinkman's

boekhandel

IN HET MAUPOLEUM

2^e ETAGE

Jodenbreestraat 23

kamer 2386 tel. 5254024

GROTE VOORRAAD EKONOMIE-BOEKEN

uitgeverij pegasus

K.Marx - OVER GODSDIENST, STAAT EN HET JOODSE
VRAAGSTUK

Artikelen uit het 'Deutsch-Franzö-
sische Jahrbücher' met een inleiding
van Joop Wolff. 114 blz. paperback f 6,--

V.I.Lenin - 'MARXISME EN STAAT'

122 blz. paperback f 7,75

Marx en Engels - 'OVER HET ANARCHISME'

171 blz. paperback f 7,75

'WELZIJNSWERK EN WELZIJNSPOLITIEK'

door: Max van den Berg, Bert Boer,
Marius Ernsting, Tineke Visser,
Rudi van der Velde en Joop Wolff.

144 blz. paperback f 11,90

verkrijgbaar bij BOEKHANDEL PEGASUS
(en in de boekhandel)
LEIDSESTRAAT 25, ADAM
TEL. 231138